

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Povstání ve varšavském ghettu

Nikola Kučerová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Povstání ve varšavském ghettu

Nikola Kučerová

Vedoucí práce:

Mgr. Petra Kodetová

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Tímto bych chtěla poděkovat paní Mgr. Petře Kodetové za odborné a cenné rady, ochotu a trpělivost při vedení této bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Obsah

1	Úvod	6
2	Začátek druhé světové války	9
3	Moderní antisemitismus a jeho vývoj během 19. a 20. století	13
3.1	Počátky moderního antisemitismu	13
3.2	Hitlerův antisemitismus a jeho antisemitský dualismus.....	14
4	Počátky ghetta a vznik varšavského ghetta	16
5	Život a životní podmínky ve varšavském ghettu	20
6	Povstání ve varšavském ghettu.....	29
6.1	Příčina a hlavní aktéři povstání ve varšavském ghettu.....	29
6.2	Povstání ve varšavském ghettu, den po dni.....	32
7	Závěr.....	41
8	Bibliografie.....	43
9	Resumé	45

1 Úvod

Práce začíná počátkem druhé světové války a událostmi, které jí předcházely. Dále se zaměřuje na moderní antisemitismus a Hitlerův antisemitismus, který sehrál důležitou roli v dějinách Židů. Následuje kapitola o počátcích ghetta a vzniku varšavského ghetta, poté se práce zaměřuje na život a životní podmínky ve varšavském ghettu. Touto kapitolou se práce zabývá o něco více, než kapitolám předešlým. Závěrečná kapitola se pak věnuje samotnému povstání ve varšavském ghettu, které je také hlavním tématem bakalářské práce.

Hlavním cílem této práce je popsat povstání ve varšavském ghettu, které se stalo největším židovským odporem proti Němcům za druhé světové války. Povstání ve varšavském ghettu vypuklo 19. dubna 1943 a předcházely mu každodenní transporty z ghetta do vyhlazovacích táborů. Zejména pak transporty, které se uskutečnily v období od 22. července do 21. září 1942, nazývané také jako Velká akce. Během těchto dvou měsíců, bylo z ghetta deportováno každý den pět tisíc Židů do vyhlazovacího tábora v Treblince. Ani po skončení Velké akce deportace neustávaly, a tak se Židé rozhodli, postavit se Němcům na odpor.

Práce je koncipována do pěti kapitol, z nichž druhou a poslední kapitolu tvoří ještě dvě podkapitoly. První kapitola se zabývá začátkem druhé světové války, která odstartovala 1. září 1939 napadením polského vysílače německými vojáky. Tato kapitola také krátce nastínila hlavní příčiny, jež vedly k vypuknutí války. Dále jsou zde uvedeny klíčové momenty a události, jako například podepsání paktu Ribbentrop-Molotov o neútočení nebo Mnichovská dohoda, které sehrály důležitou roli před začátkem druhé světové války.

Následující kapitola pojednává o moderním antisemitismu a jeho vývoji během 19. a 20. století. V první části je vysvětlen samotný pojem antisemitismus a následně je v podkapitole stručně popsán vývoj moderního antisemitismu. Druhá podkapitola se zaměřuje již na Hitlerovský antisemitismus a jeho antisemitský dualismus. Hitlerovo rasové předsudky se staly podnětem k vyvraždění šesti milionů Židů za druhé světové války.

Třetí kapitola se zabývá vznikem samotného ghetta, jehož počátky sahají až do období starověku. Židé zpočátku žili v oddělených částech města dobrovolně, až počátkem 13. století se začala vydávat protižidovská opatření. Koncem 15. století byli Židé vyhnáni z Pyrenejského poloostrova, což vedlo k jejich migraci. Poté se začali

usazovat v italských městech, kde ghetto začátkem 16. století získalo výraz a význam, pod jakým jej známe dnes. Dále je v kapitole vysvětleno, co je ghetto a v neposlední řadě je v této části práce popsáno, jak a kdy vzniklo varšavské ghetto. Na závěr byla zmíněna ještě čtyři ghetta na polském území, která byla známá během druhé světové války.

Čtvrtá kapitola se zaměřuje na život a životní podmínky v ghettu, které pro Židy nebyly jednoduché. Již před začátkem zřízení ghetta museli Židé nosit bílou pásku s Davidovou hvězdou. Postupem času přicházela další nařízení, která například zakazovala vycházet Židům ven z ghetta. Jakákoli pomoc Židům byla trestána smrtí. Dále je zde vysvětlen způsob, jak si Židé v ghettu mohli vydělat peníze, přestože většina z nich si přivydělávala pouze z prodeje svých vlastních věcí. V kapitole jsou zmíněné také zločiny, ke kterým v ghettu docházelo. Na nich se podíleli jak Němci, Poláci, tak i sami Židé. Pro Židy představovalo ghetto jistou smrt, pokud nezemřeli hlady nebo na tyfus, dříve nebo později byli deportováni do koncentračních táborů, kde většina z nich byla poslána do plynových komor.

Poslední kapitola pojednává o hlavním tématu bakalářské práce, o povstání ve varšavském ghettu, které vypuklo 19. dubna 1943. Jeho hlavní příčinou se staly každodenní deportace tisíce Židů do vyhlazovacích táborů, především pak deportace od 22. července do 21. září 1942, během kterých deportovali do vyhlazovacího tábora v Treblince 300 000 Židů. Tyto deportace neustaly ani po této akci. Stále byli Židé shromažďováni a posíláni ve vagonech na smrt. Při jedné z takových akcí, 18. ledna 1943, se Židé poprvé postavili Němcům na odpor a začali se bránit. Toho dne se Němci z ghetta stáhli a pozastavili veškeré deportace. Židé věděli, že se vrátí, a proto začala příprava na ozbrojený odpor. Židé začali vytvářet bunkry a úkryty v podzemí, zajistili si zbraně a po třech měsících do ghetta napochodovali opět němečtí vojáci v čele s Jürgenem Stroopem. Hlavními aktéry povstání byly Židovská bojová organizace a Židovský bojový svaz proti vojenským jednotkám SS. Židé dokázali klást odpor 28 dní, přestože věděli od začátku, že nemají proti Němcům sebemenší naději, raději volili důstojnou smrt v boji, než aby dobrovolně padli do rukou Němců. Povstání ve varšavském ghettu skončilo 16. května 1943 vyhozením Velké synagogy do vzduchu.

Při práci bylo čerpáno převážně z pramenů, kterými byly vzpomínky pamětníků z druhé světové války. Jedna ze stěžejních knih byl *Pohár slz* od Abrahama Lewina, který si vedl deník a popsal v něm mnoho událostí, které se odehrály ve varšavském

ghettu. Vyprávěl v něm také o každodenním životě v ghettu, proto bylo dílo velice přínosné při psaní kapitoly o životě ve varšavském ghettu. V této kapitole bylo použito také informací z knih *A byla láska v ghettu* od Marka Edelmana, dále pak *Děti Ireny Sendlerové* od Anny Mieszkowske, užitečným dílem byly také vzpomínky Senka Rosenbluma *Přežil jsem varšavské ghetto*. V kapitole o povstání ve varšavském ghettu bylo nejvíce přínosné dílo *Rozhovory s katem*, jednalo se o deník zповědí Jürgena Stroopa, který sepsal Kazimierz Moczarski, jež byl ve vězení právě se Stroopem, a tak si poznamenával veškeré informace, které mu Stroop vyprávěl o povstání ve varšavském ghettu, a nejen o něm. V práci byly přínosné také poznatky z knihy od Paula Johnsona *Dějiny židovského národa*. Johnson se v díle snažil ukázat podstatu historie židovského národa. V první kapitole o začátku druhé světové války bylo využito informací především z knihy Davida G. Williamsona *Zrazené Polsko*, v níž Williamson rekonstruoval každé období tažení do nejmenších podrobností. Celkově však, při psaní této bakalářské práce, bylo nejvíce čerpáno ze vzpomínek pamětníků, kteří přežili události druhé světové války.

2 Začátek druhé světové války

Napadení Polska, 1. září 1939, znamenalo začátek 2. světové války, v níž zahynulo více než 46 000 000 vojáků a civilistů. Mnozí z nich přišli o život za okolností, jež se vyznačovaly dlouhodobou a ohromnou krutostí. Příčiny druhé světové války pocházely již z předcházejícího světového konfliktu, a to z první světové války, kdy byla většina států nespokojena s jejími výsledky. Německo chtělo napravit „versailleskou urážku“, Itálie nebyla dostatečně spokojena ve svých velmocenských ambicích, Japonsko chystalo posílit svou kontrolu Číny, Maďarsko neslo velmi těžce ztrátu Slovenska a Podkarpatské Rusi a SSSR cítilo povinnosti šířit komunismus po celém světě a k tomu všemu byl nucen odevzdat část svých území. Jednou z dalších příčin představoval také rozmach totalitních režimů, které se začaly rozvíjet díky hospodářské krizi, kterou odstartoval krach na New Yorkské burze 25. září 1929. Národní neshody na území ČSR a Polska lze také považovat za jednu z příčin druhé světové války.¹

Před samotným vypuknutím války ujednávali diplomaté jednotlivých národů smlouvy a pakty o vzájemné pomoci a neútočení s mnoha podmínkami a skrytými dodatky. Klíčovým z nich se stal pakt Ribbentrop-Molotov o neútočení z 23. srpna 1939 mezi Ruskem a Německem.² Ten byl doplněn o tajný dodatek, v kterém si obě mocnosti rozdělily sféry vlivu v Evropě. V té době se ostatní státy mohly o tomto dodatku pouze dohadovat, jelikož se zveřejnil až po otevření nacistických archivů, tedy o šest let později.³ „*Německo-sovětský pakt je často nazýván Hitlerovou poukázkou na válku. Je to pravda, ale jen z poloviny, protože pakt byl i Stalinovou poukázkou. Jakmile zaschl inkoust na papíře, oba signatáři mohli zaútočit na své sousedy, aniž by jim v tom ten druhý bránil. A přesně do toho se také pustili.*“⁴ Stalin a Hitler se shodli, že Polsko vzhledem k nerozhodnosti Západu bylo jedinou překážkou k rozdělení si východní Evropy.

Polsko v roce 1932 podepsalo smlouvu o neútočení se SSSR a začátkem roku 1934, tedy bezprostředně po nástupu Hitlera k moci, také s Německem.⁵ Zahraniční politika Polska vedená Józefem Beckem se zaměřovala na balancování mezi Německem a SSSR, což v důsledcích znamenalo, že Polsko se snažilo mít dobré vztahy s oběma

¹ GILBERT, Martin, *Druhá světová válka: úplná historie*, Praha 2006, s. 19.

² AILSBY, Christopher, *Třetí říše - den po dni*, Praha 2005, s. 107.

³ DAVIES, Norman, *Evropa: dějiny jednoho kontinentu*, Praha 2005, s. 1008.

⁴ DAVIES, *Evropa*, s. 1009.

⁵ NAROČNICKAJA, Natalia Alexejevna, *Partitura druhé světové války: kdo a kdy začal válku?*, Praha 2010, s. 384.

mocnostmi, ne však na úkor spadnutí do jejich sfér vlivu. Obecně však lze říci, že si dokázalo spíše představit spolupráci s Němci, než s Rusy. Dále pak spolupracovalo s Rumunskem a pobaltskými státy, které měly stejné zájmy, a s Francií.⁶

Po Anšlusu Rakouska, 12. března 1938, polský tisk a vláda doufaly, že se Německo odkloní od vymáhání Gdaňsku a Koridoru. Následně Hitler zdůraznil požadavky sudetských Němců, na připojení se zpátky k Říši. Tyto požadavky byly vyslyšeny a stvrzeny Mnichovskou dohodou 30. září 1938. Tento krok podnítil Polsko k akci. Domáhalo se na Československu postoupení Těšínska do deseti dnů. Pokud by dostalo negativní odpověď, hodlalo použít sílu, proto se Československo, navíc pod tlakem Velké Británie a Francie, podřídilo. Německo podporovalo Polsko v otázce Těšínska, i přes to se ale jejich vztahy nezlepšily. Po Mnichovské dohodě se Polsko bálo, že by se mohlo stát příští obětí „mírových jednání“ mezi mocnostmi. Klíčovým ústupkem se mělo stát postoupení Gdaňsku a vybudování extrateritoriální dálnice, vedoucí přes polský koridor z Německa do východního Pruska. Hitler toužil také po zisku průmyslově důležité oblasti Horního Slezska a zemědělské oblasti Pomořanska.⁷ Již v roce 1922 se tehdejší velitel německé armády Hans von Seeckt vyjádřil takto: *„Existenci Polska nelze tolerovat, není slučitelná s přežitím Německa. Pro Rusko je jeho existence ještě méně tolerovatelná než pro nás. Vytvoření společných širokých hranic Ruska a Německa je nezbytným předpokladem pro znovuzískání síly obou zemí.“*⁸

Na začátku roku 1939 dával Hitler přednost dohodě s Polskem. Pokud by postoupil Gdaňsk a svolil se stavbou dálnice přes své území, mohlo se Polsko připojit k politickému a ekonomickému spolenectví proti Sovětskému svazu. Celé Polsko bylo silně protikomunistické a potýkalo se s největší židovskou komunitou v Evropě, proto se Němci domnívali, že Poláci budou sympatizovat s jejich rasistickými a ideologickými tendencemi, v čemž se ale spletli, protože nacionalismus v Polsku byl zaujatý jak proti Německu, tak proti Rusku.⁹ Dne 26. března 1939, hned poté, co nacisté obsadili Memel, řekl plukovník Beck německému velvyslanci: *„Dotkne-li se Hitler Gdaňska, bude to válka, my nejsme Češi.“*¹⁰ Odpor Hitlera rozčílil a vypověděl Polsku pakt o neútočení. Nacistická propaganda pracovala na plné obrátky a informovala o

⁶ WILLIAMSON, David, *Zrazené Polsko: nacistická a sovětská invaze v roce 1939*, Brno 2010, s. 46.

⁷ WILLIAMSON, s. 15.

⁸ Tamtéž, s. 15.

⁹ DAVIES, *Evropa*, s. 1005.

¹⁰ NAROČNICKAJA, s. 288.

nesnesitelném útlaku německé menšiny v Polsku. Hitler vydal 3. dubna 1939 přísně tajné rozkazy k přípravě na obsazení Gdaňska a na možnou válku s Polskem.¹¹

Polský ministr zahraničí si dobře uvědomoval, že obnovení vztahů s Velkou Británií a Francií bylo životně důležité. V reakci na obsazení Memelu nacisty obdržel Beck podporu, protože Chamberlain před touto akcí energicky upozorňoval Německo, aby s agresí přestalo.¹² Dne 31. března 1939 oznámil Chamberlain v Dolní sněmovně: „*V případě jakékoliv akce, která by zřetelně ohrozila polskou nezávislost a při níž by polská vláda považovala za nutné bránit se silou, se vláda jeho Veličenstva cítí povinná ihned poskytnout Polsku veškerou podporu v jeho konání. Ujišťuje polskou vládu, že tak učiní. Francouzská vláda mě zmocnila, abych jasně vyhlásil, že se nachází ve stejné pozici.*“¹³ Tímto Beck dosáhl znamenitého diplomatického úspěchu, nicméně garance neznamenal pevný závazek Polsku, ani příslib poskytnutí vojenské pomoci.¹⁴

Hitlera tento krok rozzuřil a nařídil vojenské přípravy na invazi do Polska. Dne 11. dubna 1939 vydalo velení Německa příkaz k vypracování plánu s názvem Fall Weiss, jehož klíčovým záměrem byl moment překvapení, který měl zabránit mobilizaci armády a zničit Polské ozbrojené síly.¹⁵ Fall Weiss, dokončen 15. června 1939, odstartoval Hitler 25. srpna 1939 v odpoledních hodinách. O několik hodin později přehodnotil své rozhodnutí a útok zastavil, když obdržel dopis britské vlády, v kterém se zdůrazňovalo, že pomoc Polsku je do detailu naplánovaná a Velká Británie je odhodlána své závazky splnit. Němci tak ztratili moment překvapení a Poláci začali mobilizovat a tentýž den podepsali britsko-polskou smlouvu o vzájemné pomoci.¹⁶

Hitler se definitivně rozhodl řešit polskou otázku silou, nicméně potřeboval záminku, aby legitimizoval své budoucí politické kroky. Heydrich vypracoval plán, který spočíval ve fingoaném obsazení německé radiostanice v Gliwicích skupinou německých vojáků, kteří se převlékli do polských uniforem. Aby incident vypadal realističtější, nechali v okolí postřílené Židy, též v polských uniformách. Hlasatel pak přednesl do rádia provokativní řeč v polském jazyce, v níž se chlubil obsazením vysílací stanice.¹⁷ Hitler tak mohl prohlásit, že jde do války z důvodů sebeobranu a 1. září 1939

¹¹ DAVIES, *Evropa*, s. 1006.

¹² WILLIAMSON, s. 50–51.

¹³ Tamtéž, s. 51.

¹⁴ Tamtéž, s. 52–53.

¹⁵ Tamtéž, s. 53–70.

¹⁶ AILSBY, s. 111.

¹⁷ WILLIAMSON, s. 79–80.

vpadly jeho jednotky do Polska. O dva dny později vyhlásila Velká Británie a Francie válku Německu.¹⁸

Polsko nemělo téměř žádnou naději na vítězství. Hlavními důvody byla jeho poloha, která znemožňovala přímou pomoc Francie a Británie. Za druhé Německo obklíčilo polské území ze tří stran a za třetí Polsko zaostávalo v počtu vojáků i technickém vybavení armády za nacisty. I přes zjevnou nevýhodu si polská armáda vedla velice dobře. Dostala svého závazku, udržet wehrmacht v šachu po dobu patnácti dní, aby Francie mohla zmobilizovat své divize a zahájit invazi do Porýní.¹⁹ Po zpacifikování obranných linií došlo 19. září k obklíčení Varšavy. Civilní obyvatelstvo nacisté bombardovali, za opevněním města operovala německá pátá kolona, a Varšava v troskách se připravovala na dlouhé obléhání.²⁰

Osud Poláků zpečetil, 17. září, útok sovětských vojsk. Tato invaze se ospravedlnila tím, že po kolapsu Polska bylo nutné ochránit ruskou, běloruskou a ukrajinskou menšinu na jeho území. Vojáci a civilní obyvatelstvo v SSSR bylo vystaveno intenzivní propagandě, která hlásala nutnost vysvobození třídních bratrů od polských kapitalistů.²¹ Polsko si nacisté a Rusové hladce rozdělili, dle tajného dodatku v paktu Ribbentrop-Molotov a svou vzájemnou spolupráci završili německo-sovětskou smlouvou o přátelství 28. září 1939, která předpokládala společný postup proti očekávanému polskému odboji. V období nacisticko-sovětské spolupráce praktikovaly obě země podobnou politiku vůči Polsku. Zapalování synagog, masakry vězňů i civilistů, rozdělení obyvatelstva do kategorií podle rasy nebo oblíbenosti, a především snaha o degradaci Poláků na národ bez vlastního vedení a kontaktů s jinými zeměmi. Symbolem ukrutností této epochy se stala Katyň, hromadný hrob 15 000 zajatých polských důstojníků, intelektuálů, doktorů, státních úředníků apod. Sovětský svaz po válce tvrdil, že za tím byli nacisté, Němci naopak tvrdili, že Rusové. Dnes se však většina historiků shoduje na vině SSSR.²²

Západní oblasti v nově obsazené zemi se připojily k Říši a jejich obyvatelstvo se podrobilo přísnému rasovému hodnocení a germanizaci. Východní oblasti, spadající do sféry vlivu Německa, vytvořily takzvaný Generální gouvernement, který měl fungovat jako rezervace pro nepohodlné, tedy Židy, Slováky, Cikány apod. Později měli být

¹⁸ REES, Laurence, *Nacisté: dějiny varují*, Praha 2008, s. 92.

¹⁹ DAVIES, Norman, *Polsko: dějiny národa ve středu Evropy*, Praha 2003, s. 80.

²⁰ DAVIES, *Evropa*, s. 1013.

²¹ WILLIAMSON, s. 135–138.

²² DAVIES, *Polsko*, s. 81–82.

rasově nepohodlní obyvatelé, včetně všech Poláků, fyzicky zlikvidováni.²³ Návist Hitlera vůči polskému obyvatelstvu byla patrná z řeči šéfa propagandy: „*Vůdcův ortel nad Poláky je konečný. Jsou spíš jako zvířata než jako lidské bytosti – naprosto primitivní a amorfni. A jejich vládnoucí třída je neuspokojivým výsledkem míšení nižších řádů s árijskou dominantní rasou. Špína Poláků je nepředstavitelná. Jejich schopnost logického úsudku je naprosto nulová.*“²⁴ Za největší odpad společnosti považovala nacistická propaganda Židy, kteří museli žít v ghettech, odděleni od ostatního obyvatelstva a čekat, dokud se definitivně nerozhodne o jejich osudu.

3 Moderní antisemitismus a jeho vývoj během 19. a 20. století

3.1 Počátky moderního antisemitismu

Antisemitismus je pojem, který představuje nepřátelství vůči zvláštní skupině, kterou tvoří osoby, jež se považují nebo jsou považovány za židovské. Jedná se tedy o iracionální postoj k členům určité skupiny „jako k takovým“, postoj podnícený jak strachem, tak nenávistí, který se může kdykoli radikalizovat a přesáhnout přijatelnou míru.²⁵ Antisemitismus se vyskytoval již od starověku, přestože se tak nenazýval, jelikož ve starověkém Řecku a Římě se zpočátku protižidovské tendence projevovaly na základě pomluv. Samotný pojem, jak jej známe dnes, poprvé použil německý protižidovský aktivista Wilhelm Marr až v roce 1879.²⁶

Především osvícenství v mnoha případech navázalo na předchozí antisemitské stereotypy a nově se začaly rozvíjet předsudky o Židech jako nechápavém a hrubém národu, který touží pouze po penězích. Židé dále představovali nepřátelský národ vzhledem k okolí, jenž se oddával tajemným praktikám a pověrám. Veškeré tyto a podobné myšlenky ovlivnily formování moderního antisemitismu, který se zcela projevil během posledních dvaceti let 19. století.²⁷

Přímým motivem pro vzestup moderního antisemitismu se stala krize liberální politiky a liberálního hospodářství, kde jednu z hlavních příčin představovala hospodářská krize, která vypukla v roce 1873, dále pak ovlivňovala různými formami

²³ NAROČNICKAJA, s. 289–290.

²⁴ DAVIES, *Evropa*, s. 1013.

²⁵ TERNON, Yves, *Genocidy XX. století: Zločinný stát*, Praha 1997, s. 114.

²⁶ JOHNSON, Paul, *Dějiny židovského národa*, Praha 1995, s. 133.

²⁷ PAVLÁT, Leo, *Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva*, In: *Židé: dějiny a kultura*, Praha 2001, s. 95.

hospodářství evropských zemí do konce 19. století.²⁸ Moderní antisemitismus by byl jistě nepředstavitelný bez šíření teorií světové židovské konspirace, zároveň vycházel z předchozích názorů na Židy, jeho nová stránka pochopitelně spočívala ve spojení několika faktorů, a to uzavřeného procesu emancipace Židů, moderní masové a nacionalistické politiky a později také rasismu.²⁹ Nejvýznamnější podnět u vzestupu moderního politického antisemitismu sehrál jeho vývoj ve sjednoceném Německu a zejména v Berlíně na přelomu 70. a 80. let 19. století.³⁰

S největší pravděpodobností je hlavní příčinou moderního antisemitismu první světová válka, která zasadila Německu omračující ránu. Němci do války vstupovali sebejistě, ale nakonec, i přes velké množství obětí, ji zdrcujícím způsobem prohráli. V tu chvíli pocítovali zármutek a zároveň vztek, naléhavě potřebovali nějakého obětního beránka, kterým se stali Židé.³¹

3.2 Hitlerův antisemitismus a jeho antisemitský dualismus

Hitlerův antisemitismus obsahoval veškeré běžné prvky, od křesťanské *Judensau* po pseudovědeckou rasovou teorii. Vyskytovaly se ale dvě stránky, ve kterých vynikal nad průměr. V první řadě ho Hitler přijal za svůj světový názor, stal se pro něj dokonalým vysvětlením světa. A za druhé, Hitler sice pocházel z Rakouska, ale srdcem byl Němec, tzv. Pangermán. Hitlerův antisemitismus tedy představoval směs německého a rakouského vzoru. Od Němců převzal především ohromný a stále se zvětšující strach z „žido-bolševického Ruska“ a také mýtus *Sionských protokolů*.³²

„Hitler hrozil násilím proti Židům. V soukromém rozhovoru s majorem Josefem Hellem v roce 1922 vyjádřil tento slib konkrétněji: „Až získám moc,“ prohlásil, „vyhlazení Židů se stane mým prvním a nejpřednějším úkolem... Jakmile se už jednou vyburcuje nenávist proti Židům a vyhlásí se jim válka, jejich odpor se okamžitě zhroutí. Nedokáží se sami bránit a nikdo se na jejich obranu nepostaví.“ Vysvětlil majoru Hellovi, že všechny revoluce, jako je ta jeho, potřebují terč, aby si na něm mohly „široké masy“ ventilovat své „pocity nenávisti“. On volil Židy nejen z osobního přesvědčení, ale i na základě racionální politické kalkulace: „Boj proti Židům bude právě tak populární, jako úspěšný.“ Tento neobyčejně poučný rozhovor tak ilustruje

²⁸ http://www2.holocaust.cz/cz/history/antisemitism/history/modern_antisemitism, [cit. 2015-04-10].

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

³¹ JOHNSON, s. 452.

³² Tamtéž, s. 453.

dvojí tíhnutí Hitlerova antisemitismu – na jedné straně k citové averzi, na straně druhé k chladné dedukci.“³³

Antisemitský dualismus se u Hitlera projevoval zejména střídáním dvou forem protižidovského násilí. Jedna z nich představovala spontánní, vysoce emocionální a nekontrolované násilí pogromového charakteru. Druhou formou bylo chladné, systematické, právně podložené a usměřňované násilí, mezi jehož původ patřily zákony a policejní moc. Do samotného konce Židé byli obětmi jak náhlých, individuálních projevů bezmyšlenkovitého násilí, tak systematické krutosti, jež se stala produktem státu a měla masově průmyslový charakter.³⁴ Během druhé světové války zahynulo téměř šest milionů Židů. „*Dvě tisíciletí antisemitské nenávisti všech barev a odstínů, pohanské, křesťanské i světské, pověřčivé i intelektuální, lidové i akademické, spojil Hitler do ohromného molocha, kterého oživil svou ojedinělou energií a vůlí a poslal jej na bezmocné evropské Židovstvo. Když moloch padl, zůstalo naživu 250 tisíc Židů v repatriačních táborech a kromě toho se zachránilo množství rozptýlených jedinců. Ale velké aškenázské Židovstvo východní Evropy bylo v podstatě zničeno. Akt genocidy byl skutečně vykonán.*“³⁵

Nacisté využili vesměs veškeré protižidovské stereotypy historie v systému racionální antisemitské propagandy, jejímž hlavním prostředkem se v masovém měřítku stal tisk, školství, věda i umění. Na tomto podkladu byl připraven a realizován protižidovský likvidační proces, který respektovaný historik genocidy Židů, Raul Hilberg, shrnul do čtyř bodů: „*1) Definice Židů (norimberské zákony z roku 1935). 2) Vyvlastnění (postupné zbavení všech práv a svobod). 3) Koncentrace (zřizování ghett, koncentračních táborů, přímá předehra k likvidaci). 4) Zbavení se Židů: jednak otevřeným terorem, který vedl k ožebračení a emigraci, jednak fyzickou likvidací.*“³⁶

Z těchto čtyř bodů protižidovské persekuce byly první tři v minulosti stoprocentně vyzkoušeny a ke čtvrtému došlo částečně. Výhradně ve způsobu, jakým se nacisté zmocnili svého vražedného plánu, šlo v historii židovské persekuce o něco nového, jelikož se poprvé v dějinách Židům nenabízela ani teoretická šance na záchranu. Během druhé světové války, kdy moc spadala především do rukou nacistů, o životě a smrti nerozhodovalo vyznání, nýbrž původ. Jednalo se totiž o persekuci

³³ JOHNSON, s. 462–463.

³⁴ Tamtéž, s. 463.

³⁵ Tamtéž, s. 489.

³⁶ PAVLÁT, s. 101.

etnickou, rasovou, nikoliv náboženskou.³⁷ „V tom spočívala strašná výjimečnost nacismu: rozsudek smrti byl nad člověkem vynesen ještě dříve, než se narodil.“³⁸

Antisemitismus by nemohl dosáhnout tak extrémní podoby, kdyby nebyl rozvržen v mimořádném prostředí. „Svou sílu čerpal z psychismu Adolfa Hitlera, kombinujícího neochvějnou vůli s mimořádným charizmatem, což mu dovolilo vnutit své vidiny části německého národa. To Hitler transformoval teorii v program a provedl zásadní krok k jeho realizaci. To on nechal vyústit „antisemitismus ze zatrpklosti“ v „antisemitismus křížové výpravy“.“³⁹

Na závěr lze tedy říci, že již od začátku nacionálně-socialistického hnutí představoval Hitler hnací sílu nacistického antisemitismu. Nechtěl žít společně s Židy, ale nechtěl tuto rasu ani vyhladit. Z politického oportunistu dával přednost méně radikálnímu východisku. Osud Židů měl však na svědomí právě on, jelikož jeho vůle po uskutečnění vlastní zastaralé představy vedla nakonec ke genocidě. Hitlerův antisemitismus dozajista poskytl ke genocidě motiv, nebyl ovšem dostatečným předpokladem k její realizaci.⁴⁰

4 Počátky ghetta a vznik varšavského ghetta

První zmínky o existenci ghetta pocházejí již ze starověku, ale v těchto dobách se ghetta takto ještě nenazývala, jelikož výraz i význam, který pod tímto pojmem známe dnes my, pochází z modernější doby. Oddělená čtvrť pro Židy nepředstavovala žádnou novou koncepci. Vše se začalo odehrávat v roce 63 př. n. l., kdy Jeruzalém dobyl Pompeius, který vzal zajatce do Říma. Židovská kolonie v Římě se datuje od dob Pompeiových a stala se prvním zárodkem ghetta.⁴¹

V té době dosud neexistoval řád, jenž by segregoval Židy, a oni se oddělovali samovolně. Podobným způsobem se chovalo mnoho etnických skupin, například Řekové, kteří měli své menšiny ve velkých městech Středozeří, si k živobytí vybírali téměř vždy oddělené čtvrti. Jednalo se o přirozenou tendenci vytvářet kolonie v neznámém prostředí a přesně to samé udělali Židé. V mnoha městech, kde se nacházeli, se zanedlouho objevily ulice židovského typu. Židé představovali cizince

³⁷ PAVLÁT, s. 101.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ TERNON, s. 116.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ FRUNC, Ondřej, *Židovské ghetto, na podkladech plánů z let 1727*, Brno 2007, Bakalářská práce, Masarykova univerzita v Brně, Fakulta filozofická, s. 8.

kdekoli se objevili, a zejména ve středověku, kdy každý patřil ke své půdě a svému pánu. Židy bylo těžké zařadit do společnosti řídící se církevním právem.⁴² V případě, že spolu Židé jakýmkoli způsobem dobrovolně žili v jedné ulici a považovali to za správné, tak nebyla židovská čtvrť ghettem.⁴³

U vzniku ghetta v židovských dějinách sehrál důležitou roli IV. lateránský koncil v roce 1215, který představoval řadu protižidovských opatření. Koncil chtěl především oddělit židovské a křesťanské obyvatelstvo, ale zavedl i zvláštní židovská znamení, která měla poukazovat na jejich rasu.⁴⁴ Větší význam u vzniku ghetta však sehrála až velká sefardská diaspora. Jednalo se o vyhnání Židů v roce 1492 ze Španělska a z Portugalska roku 1497, na kterém nesla značnou část viny katolická církev. Šlo vskutku o ideologický nápor vedený proti Židům pod záminkou naprostého očištění země.⁴⁵

Tato migrační vlna v četných ohledech změnila pohled na evropské Židy. Mnoho Židů lákala především italská města z důvodu rozvíjejícího se obchodu. Již od 11. století se v těchto městech vyhrzovaly zvláštní čtvrti, které měly vlastní hradby a přístupové brány. Právě v Benátkách se takové čtvrti začalo říkat ghetto. Jednalo se buď o zkrácený tvar slova *borghetto* čili „malé město“ nebo o překroucené slovo *gietto* značícího „slévárnu“, jež se na těchto místech dříve nacházela.⁴⁶ Vstup do Benátek byl zprvu pro Židy uzavřen, a to především z obchodních účelů, jelikož Židé představovali riskantní obchodní soupeře, tudíž měli zakázaný také přístup k trasám na benátských lodích.⁴⁷

K bitvě u Agnadella, kde porazila vojska cambraiské ligy benátskou armádu, došlo 14. května 1509. Průběh byl rychlý, armáda za sebou nechala trosky města Verony a Padovy. Židé ze strachu utíkali z *terra firma* na hlavní ostrovy benátské laguny, které se staly jejich útočištěm a jedinou nadějí. Mezi uprchlími bylo přes 5000 Židů, z nichž mnozí přišli jako emigranti ze Španělska a Portugalska.⁴⁸ V Benátkách se Židům dařilo velice dobře. Přispívali významným způsobem k benátské ekonomice,

⁴² FRUNC, s. 9.

⁴³ Tamtéž, s. 10.

⁴⁴ BORCHSENIUS, Poul, *Behind the wall: the story of the ghetto*, New York 1965, s. 21.

⁴⁵ KRYL, Miroslav, *Rasismus, antisemitismus, holocaust*, Ústí nad Labem 2011, s. 76.

⁴⁶ DAVIES, Norman, *Evropa*, Praha 2005, s. 354.

⁴⁷ BORCHSENIUS, s. 17.

⁴⁸ JOHNSON, s. 232.

jelikož platili i zvláštní daně. Tento požadavek byl obsažen v chartě, zvané *condotta*, kterou Židé uzavřeli s městem, a její platnost se musela po určité době obnovit.⁴⁹

Během dvou let vypukla agitace za vypovězení Židů. Akce vyvrcholila v letech 1515–1516, kdy stát rozhodl, že vymezí židovské obci oddělenou část města. Tímto místem byla zvolena bývalá slévárna na kanony známá jako *ghetto nuovo*, jež se nacházela v části centrálních ostrovů nejvzdálenější od náměstí sv. Marka. Ostrov dělily pouze kanály a kolem ghetta byla postavena ochranná zeď.⁵⁰

Proti tomuto benátskému návrhu se však Židé rázně postavili, jelikož jeho jasným záměrem bylo, co nejvíce hospodářsky využít přítomnost Židů, včetně zvláštních daní, a přitom omezit jejich společenské styky s ostatními obyvateli na minimum. Přestože Židé byli nespokojeni, benátský stát od svého plánu neustoupil. Jeho realizace však pravděpodobně zabránila uskutečnění jiného plánu, který představoval úplné vyhoštění Židů. V původním *ghetto nuovo* se usadili italští Židé především německého původu. V roce 1541 ubytovaly benátské úřady do nedaleké staré slévárny, *ghetto vecchio*, levantské Židy. A v roce 1633 se prostor rozšířil o *ghetto novissimo*, které se stalo domovem pro západní Židy.⁵¹

Město pro Židy vzniklo v roce 1516 a Benátky nepředstavovaly pouze způsob, jakým bylo vytvořeno, ale daly mu jméno. Geto, se stalo ghettem.⁵² Název ghetto se posléze rozvinul po celé Evropě. Velká židovská ghetta vznikla také v Praze, Frankfurtu, Terstu a Římě, kde existovala židovská čtvrť v letech 1536–1870.⁵³ Ghetta jaká známe dnes my, byla vytvořena během druhé světové války. Ve 20. století zřizovali jednotlivá ghetta Němci pro židovské obyvatelstvo. Během války však ghetto znamenalo pouze tzv. přestupnou stanici, jelikož většinu Židů deportovali do koncentračních táborů.

Ghetta se od koncentračních táborů lišila především tím, že v nich existovala židovská samospráva. Na rozkaz nacistů zde vznikaly Judenraty, což byly židovské rady, v jejichž čele stál starší Žid. Židé, kteří působili ve vedení židovské samosprávy, neměli v žádném případě lehké postavení. Na jednu stranu se snažili zorganizovat snesitelnější život v ghettu a na druhou stranu museli plnit veškeré rozkazy nacistů.

⁴⁹ JOHNSON, s. 232.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž, s. 233.

⁵² FRUNC, s. 13.

⁵³ DAVIES, *Evropa*, s. 354.

Měli velký podíl na utrpení nešťastných obyvatel a uspořádání transportů do vyhlazovacích táborů.⁵⁴

Ghetto představovalo oddělenou část města, kde se měli usazovat Židé. Ghetta zpravidla vznikala v nejzanedbanějších částech města, lidé zde žili stísněni na malém prostoru za neuvěřitelně těžkých životních a stravovacích podmínek. Zpočátku nacisté izolovali obyvatele ghetta od okolního světa dřevěnými ploty. Postupem času obestavěli ghetto zdmi, které měřily tři metry. Další metr pak tvořil okraj z ostaného drátu. Ghetta přísně střežila z vnější strany německá ochranná policie a uvnitř hlídala židovská pořádková služba.⁵⁵

Mezi světovými válkami patřila Varšava se svými 375 tisíci židovskými obyvateli k největšímu židovskému centru v Evropě a k druhému největšímu na světě (po New Yorku).⁵⁶ První pokusy o vytvoření varšavského ghetta se uskutečnily již 4. listopadu 1939. Po několika dnech byl však rozkaz odvolán, zřejmě kvůli kompetenčním sporům mezi gestapem a wehrmachtem. V březnu 1940 bylo území obývané Židy pojmenováno jako Území zasažené epidemií a podél hraniční linie byly postaveny informační tabule s nápisem, který varoval před vstupem. Poté dostal, 27. března 1940, Judenrat nařízení o postavení zdi kolem židovské čtvrti, představující 4 % celkové rozlohy města. Počátkem června 1940 byly vztyčeny první hranice varšavského ghetta a dostavba zdi se dokončila během jeho uzavírání.⁵⁷ Varšavské ghetto bylo zřízeno 12. října 1940 na základě nařízení, které vydal guvernér varšavského distriktu Ludwig Fischer, ale od okolního světa bylo odděleno 15. listopadu 1940. Území ghetta se stále měnilo, po delimitaci v říjnu 1941 vzniklo tzv. Malé a Velké ghetto, které spojoval most vedoucí nad árijskou ulicí Chlodnou. Varšava se v této době nacházela na území tzv. Generálního gouvernementu, jednalo se o koloniální útvar vytvořený ze střední a jihovýchodní části okupovaného Polska.⁵⁸ V čele Generálního gouvernementu stál gubernátor Hans Frank a hlavním městem se stal Krakov.

Varšavské ghetto patřilo k největšímu v okupované Evropě. V době nejhustšího osídlení zde bylo více než 450 tisíc Židů, tudíž na 1 km² připadalo až 146 tisíc osob.⁵⁹

⁵⁴ BIRENBAUMOVÁ, Halina, *Naděje umírá poslední*, Brno 2010, s. 10.

⁵⁵ LEWIN, Abraham, *Pohár slz. Deník varšavského ghetta*, Praha 2008, s. 9.

⁵⁶ <http://www2.holocaust.cz/cz/history/camps/varsava>, [cit. 2015-02-19].

⁵⁷ MIESZKOWSKA, Anna, *Děti Ireny Sendlerové*, Libeznice 2010, s. 84.

⁵⁸ LEWIN, s. 8.

⁵⁹ STRÁNSKÝ, Martin, *Současná konkretizace fotografií z varšavského ghetta*. In: Sociologický časopis, 2004, 1, s. 121.

Špatné ubytovací a hygienické podmínky, ale také nedostatek potravin, kvůli kterému trpěli lidé nepředstavitelným hladem. To vše vedlo k velké úmrtnosti, již v listopadu 1940 bylo v ghettu hlášeno 445 úmrtí, v lednu 1941 už 898, v dubnu 2061, v červnu 4290 a v srpnu 5560.⁶⁰ Denní potravinový příděl Židů ve varšavském ghettu se rovnal pouze 25 % přidělu pro Poláky a pouhým 8 % přidělu pro Němce, proto není divu, že velká část obyvatel doslova umírala hladem.⁶¹

Varšavské ghetto nepatřilo k jedinému na polském území. Úplně první ghetto bylo zřízeno 8. října 1939 v Piotrkówu. Mezi známá ghetta patřilo také židovské ghetto v Bedzinu, které vzniklo v roce 1940. Na počátku války žilo v Bedzině 27 tisíc Židů, což představovalo z celkového počtu obyvatel 45 %. Všichni Židé byli v tomto městě zabiti během pětileté nacistické okupace.⁶² Velice známým se stalo Lodžské ghetto, jehož zřízení na severním okraji města oznámili nacisté v únoru 1940 a 30. dubna ghetto uzavřeli. Více než 165 tisíc Židů přinutili žít na území menším než 4 km², což nebyl celkový počet, jelikož během let 1941 a 1942 stoupl o několik dalších desítek tisíc.⁶³ V neposlední řadě je třeba se zmínit o ghettu v Čenstochové, které vytvořili nacisté v dubnu 1941 a rozdělili jej na tzv. Velké ghetto a Malé ghetto. Vězněno zde bylo na 40 tisíc Židů z celého okolí.⁶⁴ „*Varšavské ghetto se pro světovou veřejnost stalo jedním z hlavních symbolů obhrošujícího zločinu, který představuje genocida evropských Židů v letech druhé světové války.*“⁶⁵

5 Život a životní podmínky ve varšavském ghettu

Ještě předtím, než nacisté zřídili varšavské ghetto, byla pro Židy 1. prosince 1939 zavedena povinnost nosit tzv. Judenstern.⁶⁶ Judenstern představovala bílou pásku s Davidovou hvězdou, která se nosila na rukávu, ale v září 1941 vyšlo nové nařízení, které vyměnilo předchozí nařízení za žlutou Davidovu hvězdu s nápisem „Jude“, jež se musela nosit přiřítá na hrudi. Stejným způsobem musely být označeny židovské obchody.⁶⁷ Postupem času se začala omezovat volnost pohybu. Židům se konfiskovaly domy a byty, blokovala se jejich bankovní konta, propouštěli se Židé z polských

⁶⁰ <http://www2.holocaust.cz/cz/history/camps/varsava>, [cit. 2015-02-15].

⁶¹ LEWIN, s. 9.

⁶² LASKIEROVÁ, Rut, *Deník: leden – duben 1943*, Praha 2009, s. 59.

⁶³ LEWIN, s. 21.

⁶⁴ <http://www2.holocaust.cz/cz/history/camps/censtochova>, [cit. 2015-02-15].

⁶⁵ LEWIN, s. 7.

⁶⁶ LASKIEROVÁ, s. 32.

⁶⁷ Tamtéž.

institucí. Nakonec byla Varšava rozdělena na tři čtvrti, a to německou, polskou a židovskou. Do židovské čtvrti se přivázeli také Židé z jiných částí země. V době, kdy se varšavské ghetto uzavřelo, 15. listopadu 1940, se zde nacházelo téměř 500 tisíc Židů.⁶⁸

V polovině října 1941 vydal Hans Frank nařízení, které zakazovalo Židům opouštět ghetto a Polákům zakazovalo poskytovat jim jakoukoliv pomoc. Za toto provinění hrozil jak Židům, tak Polákům trest smrti, ale již od podzimu 1939 za každou reakci aktivního soucitu s pronásledovanými hrozil trest smrti. Smrt hrozila nejen za skrývání osob židovského původu a za pořízení „árijských dokladů“, ale také za prodej čehokoliv, darování almužny nebo ukázání únikové cesty.⁶⁹

Schovávání Židů v době okupace bylo také jedním ze způsobů přivýdělku. Lidé si k sobě Židy brali, protože jejich ukrývání za peníze se stalo velmi výnosným obchodem. Zatímco měsíční platby za pronájem pokoje, v závislosti na lokalitě a v době okupace, se pohybovaly od 50 do 300 zlotých, pro ukrývající se Židy se částky desetinásobně zvýšily. V mnoha případech se Židům činže účtovaly „na hlavu“, tím pádem zisk pronajímatelů ještě narůstal.⁷⁰

V okupovaném Polsku podléhali všichni Židé ve věku 14 až 60 let pracovní povinnosti. Šlo o tzv. „Arbeitseinsatz“ čili pracovní nasazení. Jednalo se o různé formy práce, od zametání ulic a uklízení sněhu až po stavbu silnic, meliorační práce a práci v továrně.⁷¹ V Dračí ulici se nacházelo tržiště, kde lidé z ghetta prodávali své věci. Přinášeli ze svých domovů vše, co měli, aby si mohli koupit kus chleba. Chodili sem Poláci, kteří měli propustky, aby si u Židů levně nakoupili. V okolí tržiště se stali proslulými Hapeři, což byly většinou deseti až dvanáctileté děti, které měly stále dostatek síly, aby se dokázaly postavit před jedoucí rikšu, vyskočit na ni, vytrhnout lidem kus chleba, který v té době znamenal pro většinu Židů jedinou denní obživu, a utéct.⁷²

K dalším způsobům, jak si lidé v ghettu mohli vydělat peníze, patřil židovský průmysl, jenž fungoval zpravidla tajně, a tak se vyhýbal jakémukoli plánování. Zcela ignoroval německé plány a nepodřizoval se jim. Kromě toho měl opravdu velké štěstí v tom, že masy německých vojáků naléhavě potřebovaly nejrůznější zásoby a vybavení.

⁶⁸ LASKIEROVÁ, s. 32.

⁶⁹ MIESZKOWSKA, s. 19, 87.

⁷⁰ GROSS, Jan Tomasz, *Zlatá žeň: co se odehrálo na pomezí holocaustu*, Praha 2013, s. 87.

⁷¹ LASKIEROVÁ, s. 43.

⁷² EDELMAN, Marek, *A byla láska v ghettu*, Praha 2010, s. 51.

S podporou německých úřadů se tak vyskytly podniky na výrobu kartáčů, matrací, postelí, oděvů, kožešin a bot. Odhady počtu lidí podílejících se na těchto činnostech se liší. Podle Židovské svépomocné organizace bylo v prosinci 1941 v ghettu zaměstnáno 65 tisíc osob. Oddělení Judenrat, jež mělo na starosti pracovní záležitosti a bylo pod přímým dohledem Němců, v červenci 1942 odhadlo množství pracujících v ghettu na 70 tisíc.⁷³

Většina Židů tedy žila pouze z prodeje svých věcí, od oblečení přes ložní prádlo až po hrnce. Veškeré zboží se přesouvalo na árijskou stranu, a pokud Poláci nenakupovali, nebylo komu prodávat. Hodnota veškerých cenností začala klesat. I při těchto nižších cenách bylo obtížné sehnat zákazníky. Ceny, ve srovnání se situací před dvěma či třemi měsíci, klesly o 30 % až 40 %.⁷⁴ Naopak potraviny se zdražovaly a krize se stále více stupňovala. Z tohoto důvodu se v ghettu začaly objevovat různé zločiny a zvýšila se kriminalita, ať už samotní lidé, kteří byli zoufalí a nevěděli, jakým jiným způsobem by se dala obstarat obživa, nebo organizovaní lupiči, kteří navíc donášeli policistům.

„Szmalcownicy“ byli lidé, kteří vydírali prozrazením ukrývající se Židy, popřípadě Poláky, kteří jakýmkoliv způsobem židům pomáhali. Vyskytovali se tam, kde Židé přicházeli do styku s árijskou stranou, tedy u všech stanovišť kolem zdí, u výjezdových bran, podél trasy tzv. „placówek“ (tak se říkalo skupinám Židů, které odváděli za prací mimo území ghetta), na „placówkách“, tedy všude, kde se Židé snažili odloučit od své skupiny a dostat se do bytu na árijské straně. „Szmalcownicy“ se pohybovali v ulicích a zastavovali lidi, kteří měli semitské rysy. Převážně se vyskytovali na náměstích, v cukrárnách, restauracích a také poblíž Gdaňského nádraží. „Szmalcownicy“ fungovali jako organizované bandy. Tato skupina zločinců po stovkách či tisících napadala Židy na árijské straně a obírala je o peníze a cennosti, mnohdy i o veškeré jmění. Objevovaly se případy, že „szmalcownik“ jako skutečný pouliční lupič připravil svou oběť nejen o peníze, ale také o věci.⁷⁵

Ještě k zlověstnějším patřily na árijské straně bandy vyděračů. Rozdíl mezi „szmalcowniky“ a vyděrači spočíval v tom, že územím, kde se pohybovali „szmalcownicy“, byla ulice, kdežto vyděrači působili v bytech. Přes pozorování na ulicích nebo v cukrárnách a díky součinnosti se „szmalcowniky“ vyděrači vyhledávali

⁷³ LEWIN, s. 36–37.

⁷⁴ Tamtéž, s. 115.

⁷⁵ GROSS, s. 83.

své oběti, které pak ve spolupráci s agenty a uniformovanou policií navštívili v jejich bytě. „*Jestliže byli „szmalcownicy“ vosy bodající své oběti, tak vyděrači supi, co své oběti požírali.*“⁷⁶ Nároky špiclovsko-policejně-vyděračského spolku se pohybovaly velmi vysoko a dosahovaly tisíců zlotých, nezdědka i desítek tisíc zlotých.⁷⁷

Dalším problémem se stalo pašování. Zavedení přísného přidělového systému a také kontroly nad tím, co zemědělci vyprodukují, způsobilo již před zřízením ghetta vážné problémy, pokud šlo o dodávky potravin Polákům a Židům ve městech. Za těchto podmínek se pašování jídla stalo velmi rozšířeným fenoménem. Ani vytvoření ghetta toto nezákonné obchodování s potravinami nezastavilo, vzhledem k zoufalému nedostatku jídla, jenž zde panoval, naopak ještě povzbudilo jeho další rozvoj.⁷⁸ Pašováním se zabývali z velké části jednotlivci, kteří doufali, že tímto způsobem zaopatří sebe a své rodiny. Nacházelo se mezi nimi mnoho lidí pracujících na árijské straně. Na tajném přesunu potravin se často podílely i děti. Pašování probíhalo také organizovanějším způsobem, a to s pomocí profesionálních pašeráků, kteří ve skutečnosti dodávali většinu jídla, jež se v ghettu spotřebovalo. Jednalo se o výnosný, avšak riskantní podnik a mnozí z těch, kteří se mu aktivně věnovali, za něj zaplatili životem.

Existovaly desítky takových gangů, které si mezi sebou místo u zdi rozdělovaly, podplácely ukrajinské nebo lotyšské strážce a pokud židovští policisté přivřeli obě oči, dělily se s nimi o zisk. Co se týče nacistů, tak ti o tom samozřejmě věděli a snažili se tuto činnost zastavit tím, že vždy s několikadenními přestávkami zastřelili několik pašeráků, mezi nimi i židovské policisty. Úplně tuto činnost ale zastavit nemohli, jelikož situace v ghettu byla natolik zoufalá, že se smrtí u zdi se počítalo.⁷⁹ „*Život pašeráků byl plný nebezpečí. Neuplynul jediný den, aby některého z nich nezkosila střelba z četnických kulometů, ale pašování přesto neustalo. Jakmile byla odstraněna mrtvola, pokračovalo dál s nezmenšenou intenzitou a s tímž pokoušením osudu, což stavělo pašeráky do přední linie boje ghetta proti hitlerismu.*“⁸⁰

Nejčastějšími potravinami, které se do ghetta z árijské strany přinášely, byly mouka, brambory, mléko, máslo a maso, kdežto na árijskou stranu z ghetta nepřestával proudit židovský majetek, jelikož Židé prodávali vše, co měli.

⁷⁶ GROSS, s. 84.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ LEWIN, s. 37.

⁷⁹ ROSENBLUM, Senek, *Přežil jsem varšavské ghetto*, Praha 2011, s. 127–128.

⁸⁰ LEWIN, s. 38.

Bohatí Židé si mohli dovolit lepší potraviny, jako například bílý chléb nebo ryby, kdežto chudí si museli chleba ukrást, za což byli bití a často umírali na ulicích hladu. S chudobou se samozřejmě pojila podvýživa. Židovské potravinové přídělky se pohybovaly velice nízko, například v roce 1941 činil denní příděl potravin pro varšavského Žida 184 kalorií, ve srovnání s 669 kaloriemi pro Poláky a 2613 pro Němce, tedy mnohem nižší, než aby stačily k přežití.⁸¹ „Podle hlášení Ludwiga Fischera, guvernéra varšavského okresu, „množství legálně dodávaných potravin nepostačuje k tomu, aby mohlo účinně čelit hladomoru v židovské čtvrti“. Jak suše hlásil, 10. června 1941 „úřední lékař označil existující nedostatek jídla v židovském okrese za katastrofální hladomoru“. Jedním z důsledků této skutečnosti byla velmi vysoká míra úmrtnosti v ghettu, vyplývající jak z hladovění, tak z náchylnosti k nemocem způsobené podvýživou. V období od ledna 1941 do července 1942 v ghettu zemřelo téměř 61 000 lidí, většinou vlivem těchto příčin.“⁸²

V zimě na přelomu let 1941 a 1942, se z důvodu největšího hladu a mrazu a také vzhledem k velké hustotě zalidnění, rozpoutala epidemie skvrnitého tyfu.⁸³ Životní podmínky v ghettu se stále více zhoršovaly. Na následky hladu, zimy a nemocí umírali jak dospělí, tak děti. Umírání dospělých s sebou přineslo velké množství osiřelých dětí. Například v září 1941 získali obyvatelé ghetta na potravinové lístky 2,5 kg chleba na měsíc. Avšak v listopadu, ten samý rok, se příděl omezil na 2 kg.⁸⁴ V polovině července ceny potravin v ghettu velmi prudce stouply. Chléb z 10 zlotých za kilogram postupně zdražoval z 20, 45, 80 až na 100 zlotých. Brambory z 5 zlotých za kilogram až na 300 zlotých.⁸⁵

Koncem roku 1942 totiž začali nacisté informovat Židy ve varšavském ghettu o tom, že všechny převezou na východ, kde budou pracovat. Ti, kdo se dobrovolně přihlásí k odjezdu, dostanou 3 kg chleba a 1 kg marmelády na cestu,⁸⁶ což samozřejmě nebyla pravda, ale nacisté doufali v to, že tímto způsobem snadněji nalákají hladovějící Židy. Židům, kteří se pokusí klást odpor, hrozí trest smrti zastřelením. Vzhledem k situaci, která v ghettu panovala, se mnoho zoufalých Židů dobrovolně přihlašovalo k odjezdu.

⁸¹ LEWIN, s. 37.

⁸² Tamtéž.

⁸³ MIESZKOWSKA, s. 98.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž, s. 150.

⁸⁶ Tamtéž.

Místo, na kterém nacisté shromažďovali Židy k odjezdu do koncentračních nebo pracovních táborů, se nazývalo Umschlagplatz. Jednalo se o neutrální pás mezi árijskou a židovskou čtvrtí, přesně řečeno překládkové místo, které původně k těmto účelům sloužilo, ale po roce 1941 se však do přistavených vlaků přiváděli Židé k transportu z ghetta do Treblinky a do jiných vyhlazovacích táborů.⁸⁷

Co se týče standardní stravy, tak v následujících týdnech a měsících se jimi staly polévka a chléb, pro většinu obyvatel varšavského ghetta. Teplá polévka se podávala jednou denně, a to většinou mezi čtvrtou a pátou hodinou odpoledne, jednalo se o oběd a večeři zároveň a v závislost na množství tuku, které se do ní přidalo, do jisté míry také zasytila. Tuk patřil mezi velmi vzácné zboží, které si mohl dovolit jen málokdo, a v případě, že ho člověk neměl alespoň minimální množství, hladovění pak bylo na denním pořádku. V zimě se vařily tři druhy polévky, a to bramborová, zelná a hrachová, na jaře přibyla ještě rajčatová. V ghettu se dalo sehnat téměř všechno, ale jen minimum lidí si to mohlo dovolit. Většina obyvatel byla ráda, když si dokázala obstarat brambory, trochu tuku, chléb a cibuli. Některým se podařilo sehnat obden i bandasku mléka.⁸⁸

Téměř každý den probíhaly v ulicích ghetta razie namířené proti Židům, jeden den zatýkali např. Židy do 40 let, kteří neměli v pořádku pracovní karty, tj. ty, kteří nebyli zaregistrovaní na ministerstvu práce jako zaměstnaní. K jedné z nejbrutálnějších razíí došlo mezi 19. a 21. dubnem 1941, kdy bylo do pracovních táborů nahnáno tisíce mladých mužů. Úděsný pracovní režim a životní podmínky, které tam vládly, zabily či zmrazily spoustu takto deportovaných. Do pracovních táborů posílali především ty osoby, které neměly dostatek peněz na to, aby se vykoupily.⁸⁹ Jednoho dne se konala akce, při které příslušníci jednotek SS a SD vybrali všechny svobodné muže ve věku mezi 14 a 30 roky. K takovým akcím a razíím docházelo v ghettu každý den, nacisté neměli nad Židy žádné slitování.

Velmi často mohli lidé pozorovat spoluvinu židovské policie. Ta, pod pohrůžkou transportu do koncentračního tábora, byla nucena plnit své povinnosti a zatýkat lidi. Někteří se značným sebezapřením, jiní s vidinou zisku, zatýkali velké množství Židů a do kapes jim tak proudily nemalé peněžní i materiální úplatky. Evidentně bez problémů již za 10 zlotých bylo možné dosáhnout propuštění.⁹⁰

⁸⁷ BIRENBAUMOVÁ, s. 20.

⁸⁸ ROSENBLUM, s. 120.

⁸⁹ LEWIN, s. 35.

⁹⁰ Tamtéž, s. 120.

Na přelomu května a června 1942 vešla v platnost oznámení o nařízeních předsedy židovské rady Czerniakówa, jež se týkaly mimo jiné skutečnosti, že Židé nesměli hrát a dokonce ani poslouchat skladby nežidovských hudebníků a skladatelů. Měli zakázáno předvádět divadelní hry nežidovských dramatiků a v knihovnách nesměli být žádné knihy v cizích jazycích. Bylo zcela zřejmé, že tyto výnosy vydali Němci.⁹¹

Ve varšavském ghettu se nacházela také proslulá věznice Pawiak, která vznikla v roce 1829, její název je odvozen z ulice Pawia. V této proslulé varšavské věznici se nacházela také ženská část nazývaná Serbia. Vězení Pawiak, postavené mezi ulicí Dzielnou a Pawí, se v době nacistické okupace stalo jedním z hlavních vyšetřovacích vězení německé bezpečnostní policie na území tzv. Generálního gouvernementu.⁹²

Co se týče věznice, tak zde byly následující přiděly: 200 g chleba na den s hořkou kávou, dvakrát denně polévka, v poledne a večer. Taková dieta pochopitelně nedokázala uspokojit hlad, tudíž mnozí umírali hlady. Neměli zde žádnou marodku či nemocnici, nemocní leželi ve svých celách, dokud nezemřeli, až poté je vynesli ven. Všichni vězni byli zavřeni za opuštění ghetta nebo pašování.⁹³

Týrání Židů bylo ve varšavském ghettu na denním pořádku. K vraždám docházelo zastřelením nebo ubitím v ghettu každý den. Pachatelé byli polští tmavě modří policisté, členové místních partyzánských oddílů jakýchkoliv vojenských organizací a také samotní sedláci, kteří měli přístup ke zbraním. Během páchání těchto zločinů se udály trestné činy jak fyzického, tak i psychického týrání zajatých lidí, od slovních urážek až po znásilňování žen.⁹⁴

Časté bylo věznění velkého počtu Židů v temné komoře, bez oken, s minimálním přístupem vzduchu. Četníci si vybírali jednotlivce z této komory a slibovali, že zůstanou naživu, pokud jim dají veškeré cennosti a jména osob, u kterých své věci ukrývali. Pod takovýmto psychickým nátlakem se často stávalo, že Židé prozrazovali úkryty své i svých nejbližších. Komora byla dokonale izolována od okolních místností, takže Židé uvnitř neslyšeli, co se děje venku. Výslechy nepodléhaly žádným pravidlům a zákonům, proto nebylo výjimkou, že muži byli mučeni a ženy znásilňovány.⁹⁵

⁹¹ LEWIN, s. 130.

⁹² MIESZKOWSKA, s. 184.

⁹³ LEWIN, s. 108.

⁹⁴ GROSS, s. 52.

⁹⁵ Tamtéž, s. 59.

Veškeré tyto věci a události se v určitých variantách stávaly kdekoli v Evropě, odkud byli Židé zavlčeni do likvidačních táborů, ale ve Varšavě se tento jev rozrostl do mimořádných rozměrů, protože v průběhu velké akce, od 22. července do 24. září 1942, bylo do Treblinky deportováno více než čtvrt milionu lidí. Shromáždění, rozřídění a rozdělení předmětů zanechaných Židy trvalo několik měsíců, což popsal jeden z přeživších židovských policistů, Samuel Puterman: „*Většina pracovala při nakládce věcí na vozy, část byla zaměstnána ve velkých třídírnách, část v prádelnách a krejčovských dílnách, kde se praly a zašívaly oděvy a prádlo zbylé po odsunutých Židech, zbytek denně docházel do práce ve skladech jednotlivých předmětů. Každé skladiště shromažďovalo pouze jeden druh zboží. Každý sklad měl svůj štít s číslem a specifikaci spravovaného sortimentu. Uskladněné věci putovaly do kanceláří úřadů nebo byly určeny k soukromému užítku německých civilistů.*“⁹⁶ Domovní razie a následné posílání lidí do pracovních táborů se staly jedním z rysů života v ghettu již od jeho zřízení.

Na začátku října 1939 byla vytvořena tzv. „Židovská rada“ (Judenrat) a do jejího čela byl dosazen Adam Czerniaków. Judenrat měla mnohem širší pravomoc než varšavská kehila, od níž byla podle vlastního tvrzení odvozena. V první řadě měla provádět příkazy vydané nacistickými orgány. Od května 1941, kdy se stal berlínský právník Heinz Auerswald „komisařem židovské čtvrti“, to znamenalo každodenní vyjednávání s tímto člověkem. Judenrat měla zodpovědnost rovněž za rozdělování potravin, ubytování a práce, stejně jako organizování veřejných služeb a ukládání daní, ze kterých se financovala její činnost. Kehila byl úřad židovské obce, musel pečlivě plnit povinnosti kladené úřady na židovské obyvatelstvo a zároveň zastupovat před stejnými úřady potřeby veřejnosti.⁹⁷

Aby nacisté udrželi pořádek, nařídili Judenrat, ať zřídí Jüdischer Ordnungsdienst (Židovskou pořádkovou službu), která vešla ve známost jako židovská policie či policie ghetta, v jejímž čele stanul Józef Szerynski. Zpočátku se organizovala na základě dobrovolnictví a původně čítala přibližně 1000 členů. Do prosince 1941 vzrostl počet jejích příslušníků na 1600 a v červenci 1942 jich měla téměř 2200. V jejích řadách se pohybovalo velké množství vzdělaných lidí, především bývalých důstojníků polské armády, a také mnoho právníků. Jmenovitě spadala pod kontrolu oddělení Judenrat

⁹⁶ GROSS, s. 79.

⁹⁷ LEWIN, s. 30.

vedeného Bernardem Zundelewiczem, v praxi se však ukázalo, že její pravomoc byla nesmírně omezená. Kromě toho podléhala polské policii, známé také jako tzv. modrá policie, jež získala toto pojmenování podle barvy uniform. Jelikož židovská policie nedisponovala pravomocí zabývat se zločiny, v případě takovýchto přestupků byla povinna předat podezřelé do rukou policie polské.⁹⁸

Zvláštní kategorii pachatelů představovali příslušníci tmavě modré policie, většinou předváleční zaměstnanci státní policie. Jednání tmavě modrých policistů na území, které spadalo do jejich působnosti v rámci okrsků, bylo velmi nezávislé, jelikož často terorizovali celé okolí. *„Na tom, jaké akce podnikali proti židovskému obyvatelstvu, je zřetelný značný podíl živelnosti a úplná nezávislost na německých nadřízených orgánech.“*⁹⁹

V ghettu existovala organizace, která si podržela určitou míru bezúhonnosti a nezávislosti, přestože byla volně svázaná s Judenrat. Jednalo se o Židovskou svépomocnou organizaci, která si koncem října 1940 změnila název na Židovskou organizaci sociální péče. Šlo o jediné židovské sdružení, jehož činnost pokrývala celé území Generálního gouvernementu a které až do vstupu USA do války nepřestalo přijímat finance od „Joint“.¹⁰⁰ Snažila se využívat své prostředky především k tomu, aby pomohla části populace, jako byli uprchlíci a hladovějící děti, které oddělení sociální péče Judenrat zanedbávalo, protože příkazy Němců je nutili stranit „aktivním“ a „produktivním“ vrstvám obyvatelstva.¹⁰¹

Na začátku války vznikaly také domovní výbory, které sloužily jako centra protiletadlové obrany. Zpočátku měly za cíl budování krytů, hašení požárů atd. Existovaly ve všech obytných domech, záhy je však válečné strádání přeměnilo na typicky pečovatelská střediska, která spontánně organizovala akce záchranné pomoci lidem před vyhlazováním. Teprve po nějaké době se domovní výbory začlenily pod Židovskou sociální svépomoc a právě vzniklý tzv. Koordinační výbor, který byl pod tlakem nacistů přetvořen v Židovskou společnost sociální péče. Ke konci dubna 1940 se nacházelo ve Varšavě 788 domovních výborů v 878 domech, v květnu 1940 již 1518 ve

⁹⁸ LEWIN, s. 33.

⁹⁹ GROSS, s. 53.

¹⁰⁰ Joint (American Jewish Joint Distribution Committee), americko-židovský výbor pomoci. Tato organizace, založená v roce 1914 v USA, původně poskytovala materiální a potravinovou pomoc běžencům z Ruska, v meziválečném Polsku se hlavně starala o sirotky. V letech 1939–1945 pomáhala lidem, které uzavřeli do ghatt, dodávala zbraně a peníze pro židovskou ilegální činnost.

¹⁰¹ LEWIN, s. 40.

2014 domech a v září 1940 kolem 2000. V lednu 1942 se jejich počet zmenšil na 1108. U výborů se svolávaly veřejné komise, a to hospodářská, slavnostní, kvalifikační k záležitostem výpomocí, péče o děti, oděvní a jiné. Vytvářely se také kroužky, např. mládežnický, pro ženy, patronáty nad domovy pro staré, nad sirotčinci, azyly pro vystěhovalce. Takový rozšířený výbor čítal 30-40 osob. Výbory pořádaly desítky setkání, na nichž se sbíraly finanční příspěvky na pokračování činnosti, organizovaly se sbírky potravin (plátek chleba, talíř polévky), uhlí, léků apod.¹⁰² Kromě domovních výborů vznikaly také nemocnice. Jejich podmínky však byly úžasně. Nemocní leželi po třech na jednom lůžku, chybělo jídlo, léky i obvazy. Raněných a nacisty mučených stále přibývalo, nemocnice nemohla stovky těchto nešťastníků umístit.

V soukromých domech začaly vznikat dokonce organizované kroužky, v nichž se scházela mládež.¹⁰³ Pro děti se otevřela také škola, kterou řídila Centrální židovská školní organizace, v jidiš Centrale Jidisze Szul Organizacje, založena v roce 1921. Vyučovalo se v jidiš, ale také polština a s ní související dějiny Polska. Hlavní důraz se kladl na přírodovědu a humanitní obory. Za okupace tato organizace působila ilegálně, ve varšavském ghettu však vznikly celkem tři legální školy.¹⁰⁴

Pro židovské děti, jejichž rodiče neměli dostatek peněz na to, aby jim zaplatili výuku ve škole, se v rohu ghetta vyhradila místnost, kde se malí chlapci začínali učit náboženství a také číst a psát jazykem jidiš, což byl žargon zkombinovaný s polskými slovy, jinak řečeno, špatnou polštinou s židovským přízvukem. Většina Židů v ghettu mluvila tímto jazykem, protože jen určitá vrstva z vyšších kruhů mohla dopřát svým dětem vzdělání v polských školách, aby hovořili kultivovanou polštinou.¹⁰⁵

6 Povstání ve varšavském ghettu

6.1 Příčina a hlavní aktéři povstání ve varšavském ghettu

Hlavní příčinou povstání ve varšavském ghettu bylo zahájení tzv. Velké akce, která trvala od 22. července 1942 do 21. září 1942, kdy odjížděli denně z ghetta vlaky do vyhlazovacího tábora Treblinka s tisíci Židy. Během těchto dvou měsíců bylo z Varšavy deportováno kolem 300 000 Židů a podle záznamů varšavské židovské rady dalších

¹⁰² MIESZKOWSKA, s. 93–94.

¹⁰³ BIRENBAUMOVÁ, s. 15.

¹⁰⁴ EDELMAN, s. 19.

¹⁰⁵ ROSENBLUM, s. 21.

6 687 Židů zastřelili.¹⁰⁶ Dlouho si všichni lidé mysleli, že jde pouze o pracovní tábory na venkově a mnoho z nich se k odjezdům dobrovolně hlásilo. Až poté, kdy s transporty odjelo více než 300 000 lidí, přišly zprávy o tom, jaké bylo skutečné místo určení, vyhlazovací tábor Treblinka, kde posílali jak muže, tak ženy a dokonce i děti neprodleně do plynu.¹⁰⁷ V ghettu se už v počátcích deportací začaly postupně formovat ilegální odbojové organizace, a to hlavně Židovská bojová organizace (Żydowska Organizacja Bojowa – ZBO) a Židovský bojový svaz (Żydowski Związek Wojskowy – ZZW), které usilovaly o to, aby se ostatní obyvatelé ghetta dozvěděli o cíli cest „za prací“, a které začaly záměrně shromažďovat zbraně a připravovaly plány na ozbrojený odpor.¹⁰⁸

Němci měli původně v plánu ghetto vyklidit do konce roku 1942, to ale nestihli, a proto počátkem roku 1943 začala druhá závěrečná etapa. Dne 18. ledna 1943 Němci naplánovali první transport tohoto roku, do ghetta napochodovalo tisíc německých vojáků a příslušníků SS, ale k deportaci se nikdo nehlásil. Právě naopak, obyvatelé ghetta se vůbec poprvé postavili dalším deportacím na odpor a přes veliké ztráty dosáhli jejich přerušení.¹⁰⁹ Následující tři měsíce měli ghetto pod svou kontrolou židovské organizace odporu, které se snažili připravit na nerovný boj. Neměli k dispozici prakticky žádné zbraně a munici, ani vojenský výcvik a byli zuboženi více než dvěma roky pobytu v ghettu.¹¹⁰ Měli však dvě výhody, dokonalou znalost prostředí a především odhodlání, vyplývající ze skálopevného přesvědčení, že tak jako tak zemřou. A raději než v plynové komoře, chtěli zemřít jako svobodní lidé. Původně Němci plánovali srovnat ghetto se zemí do tří dnů od začátku akce, ale již od prvního dne věděli, že to nebude možné.

Hlavními aktéry povstání byli na židovské straně příslušníci Židovské bojové organizace, jejímž zakladatelem se stal Josef Kaplan, ale v době povstání ve varšavském ghettu v jejím čele stanul Mordechaj Anielewicz, a poté, co zahynul při jednom z útoků během povstání, jej nahradil Marek Edelman. Tato organizace původně čítala 600 členů. Druhá židovská organizace, která se podílela na útocích proti

¹⁰⁶ BROWNING, Christopher R., *Obyčejní muži: 101. záložní policejní prapor a „konečné řešení“ v Polsku*, Praha 2002, s. 87.

¹⁰⁷ LEWIN, s. 9.

¹⁰⁸ <http://www.sekuritaci.cz/povstani-ve-varsavskem-ghettu/>, [cit. 2015-04-15].

¹⁰⁹ VYKOUKAL, Jiří, *Šoa v Polsku: historické souvislosti*. In: POJAR, Miloš (ed.), *Stín šoa nad Evropou*, Praha 2001, s. 95.

¹¹⁰ LEWIN, s. 9.

Němcům, byl Židovský bojový svaz, v jehož čele stál David Apfelbaum a jeho členy tvořilo celkem 400 mužů a žen.¹¹¹

Velitelství povstání se skládalo ze skupiny mladých lidí z různých seskupení sjednocených v Židovské bojové organizaci (ŽBO). Tato organizace udržovala kontakt s Armíou Krajovou (AK), se zastoupením londýnské vlády, se Socialistickou bojovou organizací (SBO) a s Gwardiou Ludovou (GL), která v té době byla ozbrojeným orgánem Polské dělnické strany (PPR). Ve velitelství ŽBO pracovali zástupci levicové sionistické organizace Haszomer-Hacair, z níž pocházel vůdce povstání Mordechaj Anielewicz, dále pak skupiny Poalej-Syjon-Lewica, chalucového hnutí, Bundu a PPR.¹¹²

Povstání podporovaly aktivně veškeré organizace polského podzemí s výjimkou krajně nacionalistických skupin a pasivně jej podporovali všichni obyvatelé generálního gouvernementu s výjimkou krajních nacionalistů. Koncem roku 1942 a počátkem roku 1943 začala AK postupně předávat ŽBO zbraně. Celkem Armia Krajowa dodala Židovské bojové organizaci více než 70 pistolí, několik desítek pušek, samopaly, jeden lehký kulomet, zásobníky, střelivo, 800 granátů, několik set kilogramů výbušného materiálu ilegální produkce a mimo to ještě 30 kilogramů nejmodernějšího výbušného materiálu britské výroby zvaného plastik s termostatickými zápalníky.¹¹³ K tomu všemu jim AK také předala několik set kusů zápalníků pro miny, bomby a granáty, mnoho ledku na výrobu černého střelného prachu a několik desítek kilogramů draslíku k nasycení pásků, které se lepily na hrdlo lahve s benzinem. Armia Krajowa nepomáhala židovským povstalcům pouze s dodávkami vojenského materiálu, ale předala jim také přesnou technickou dokumentaci k výrobě bomb, ručních granátů a zápalných lahví a také instrukce, jakým způsobem budovat jednotlivé body odporu a průkopnická zařízení. V určitých obdobích měla však ŽBO důvěrnější styky s Gwardiou Ludovou, než s AK.¹¹⁴

Na straně německé bojovaly vojenské jednotky Waffen SS, které zpočátku vedl Ferdinand von Sammern-Frenkenegg, ale během prvního dne bojů byl kvůli neschopnosti řešení situace v ghettu nahrazen Jürgenem Stroopem. Mezi německé prvotní zájmy patřilo potlačení židovského odporu, vyčištění ghetta od zbývajících

¹¹¹ WISTRICH, Robert Solomon, *Hitler a holocaust*, Praha 2008, s. 110.

¹¹² MOCZARSKI, Kazimierz, *Rozhovory s katem*, Brno 2007, s. 205–206.

¹¹³ MOCZARSKI, s. 206.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 206–207.

obyvatel a úplné zničení ghetta. Ozbrojený odpor z židovské strany Němce zaskočil a neschopnost situaci ihned a uspokojivě vyřešit, způsobila nespokojenost německého velení.¹¹⁵

6.2 Povstání ve varšavském ghettu, den po dni

V noci 18. dubna 1943, den před vypuknutím povstání v ghettu, se varšavští Židé sešli v jednom ze svých bunkrů a začali plánovat ozbrojený útok na Němce. O tom, že bude varšavské ghetto obklíčeno Němci, se Židé dozvěděli od svých společníků z árijské strany. Oberführer von Sammern přikázal však svým bojovým oddílům přijít na místo k branám ghetta příliš brzy, ještě před pátou hodinou ranní se v okolí ghetta začaly objevovat automobily s SS-manny, tanky a obrněná vozidla, to samozřejmě začalo budit rozruch mezi Židy, kteří si všimli, že se něco chystá. Židovské pozorovací hlídky upozornily štáb židovské organizace. Kromě nich informovali bojovníky v ghettu, o pohybu německých jednotek, také Armia Krajowa, delegatura londýnské vlády a různé menší polské organizace. V pondělí, 19. dubna, v šest hodin ráno zahájili němečtí vojáci útok pod vedením oberführera Ferdinanda von Sammerna.¹¹⁶

V průběhu ranních hodin bylo do ghetta dopraveno příliš malé množství německých vojáků, pouze 850 mužů a 16 důstojníků včetně pořádkové policie, bezpečnosti Wehrmachtu a askariů. Prvních pět minut probíhala akce klidně, Židé nechali vojska vejít do ghetta, ale v ten moment, co muži SS vstoupili do ulic, se proti nim rozpoutala silná a přesná palba. Hned zpočátku vybuchla mina, která smetla několik Němců. Židé a árijci kladli velmi aktivní organizovaný odpor. Sammern poslal do jedné z ulic tank a dvě obrněná vozidla. Židovští povstalci začali tank a vozidla okamžitě ostřelovat a házeli na ně Molotovovy koktajly, což byly láhve s benzinovou směsí, která se po rozbití vznítila, jelikož na hrdle bylo nalepeno trochu fosforu, takže poté, co se láhev rozbila, směs explodovala.¹¹⁷

Již během půl hodiny dokázala židovská strana von Sammernovy jednotky porazit a demoralizovat. Všechny německé jednotky se měly z ghetta stáhnout a akci opět začít během dvou hodin, kdy už převzal vedení Wehrmachtu SS-Gruppenführer Jürgen Stroop, který zvětšil jejich údernou sílu. Zapojil do boje veškeré zbývající doposud nenasazené vojáky III. výcvikového a záložního praporu obrněných granátníků

¹¹⁵ <http://www.sekuritaci.cz/povstani-ve-varsavskem-ghettu/>, [cit. 2015-04-15].

¹¹⁶ MOCZARSKI, s. 160.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 161.

SS a z výcvikové a záložní jednotky jezdeckta SS ve Varšavě. V osm hodin ráno se stav Stroopových podřízených jednotek zvýšil o 100 % ve skupině důstojníků a o 50 % ve skupině mužstva, kromě toho také nařídil bojovat v malých jednotkách rozmístěných rozumně jak do hloubky, tak do šířky. Opět začal boj. Židé náhle zahájili z několika domů palbu z pušek a samopalů, použili také granáty. Stroop na krátkou chvíli rozkázal zastavit útok a přivolal dělostřelectvo, které zničilo několik budov, jež první den představovaly hlavní body židovského odporu.¹¹⁸

První den bojů v ghettu museli Němci postupovat velmi obezřetně, ale současně také odvážně a rozhodně. Stroop vydal rozkaz, aby SS-manni zaútočili na domy, z nichž létaly lahve, a střílelo se. Stroop se snažil nepostoupit do prostoru ghetta příliš hluboko, chtěl dobýt a očistit od nepřítele malé, ale jisté území, které by se pro Němce stalo výchozí základnou na následující den. K večeru se Židé pomalu stahovali a útok začal ustávat. Okolo osmé hodiny večerní začal stahovat své jednotky také Stroop, jelikož veškerá střelba přestala.¹¹⁹

Druhý den, 20. dubna, v sedm hodin ráno vstoupily německé útočné jednotky opět do ghetta. Byly rozděleny na skupiny po 36 mužích s důstojníkem nebo poddůstojníkem.¹²⁰ Během dne Němci objevili místa odporu a zamaskované úkryty v bytech, kromě toho je v severní a východní části ghetta začali Židé ostřelovat ze samopalů. Tato situace znamenala pro německé jednotky určité komplikace, ale nakonec opevnění dobyli. Poté SS-manni dále útočili na ostatní body odporu, ale hlavní roli při útoku sehráli minéři wehrmachtu a vojákům, kteří použili plamenomety. Jedním z hlavních úkrytů odporu byl blok domů, ve kterém se nacházely továrny a dílny německé správy ubytovacích služeb armády. Německý správce dostal rozkaz od SS-sturmbannführera Maxe Jesuitera, aby evakuoval všechny Židy z domů a dílen. Nacházelo se zde okolo 4000 Židů, ale na správcovu výzvu se jich přihlásilo pouhých třicet. Ostatní zůstali ve skrýších, část utekla myšími děrami a někteří se postavili proti Němcům se zbraní v ruce. Jelikož Židé udržovali německé jednotky v bezpečné vzdálenosti a způsobovali jim ztráty, nasadil Stroop do akce veškeré minéry a protiletectvé dělostřelectvo.¹²¹ Druhý den akce německé jednotky zadrželi padesát Židů.

¹¹⁸ MOCZARSKI, s. 162–163.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 164–165.

¹²⁰ Tamtéž, s. 169.

¹²¹ Tamtéž, s. 170–171.

Následující den, 21. dubna, dostal Stroop od berlínské centrály dodatečnou pravomoc k vypálení a zničení bloku ubytovacích služeb. Od ranních hodin tedy probíhal útok na blok. Němci se dokázali v určité části objektu zbavit Židů, ale nacházelo se zde celkem 70 bunkrů, tudíž nebylo snadné pro německé jednotky najít všechny najednou. Židé útočili granáty, minami, Molotovovými koktajly a střelbou z pistolí. Navíc se dokázali velice úspěšně přemístit z jednoho úkrytu do druhého. Nakonec němečtí minéři vyhodili do vzduchu nějaké množství opevnění, spojení a přechodů, poté zapálili blok. Několik Židů se udusilo kouřem nebo uhořelo, část jich spáchala sebevraždu a ostatní Němci poslali ve vagonech do Treblinky. Třetí den akce tedy Němci zajali 5000 Židů, což byla polovina, jelikož zbylí zvládli uniknout.¹²²

Ve čtvrtek, 22. dubna, se odehrávalo víceméně to samé, co předchozí den. Jen došlo k návratu židovských bojovníků do vypálených nebo částečně vyhořelých domů, odkud stříleli na Němce. Hodně Židů bylo zastřeleno a kolem dvaceti jich zajali. V těžké situaci se ocitli Němci ve chvíli, kdy Židé a Poláci ovládli kanály pod ghettem. Několik SS-mannů bylo v kanálech zastřeleno. Nad kanály německé jednotky nikdy nezvítězili. Od tohoto dne se bojů začali účastnit také židovské ženy. Jednalo se o organizované skupiny dívek z haluzzenbewegung¹²³.¹²⁴ Tento den byly také na jednom z betonových domů na Muranowského náměstí vztyčeny vlajky, modrobílá s Davidovou hvězdou představovala židovskou vlajku a červenobílá polskou. Vlajky znamenaly výzvu k boji proti Němcům a měly velikou politickou a morální důležitost. Pro protivníka vlajky a národní barvy byly stejným bojovým prostředkem jako rychlopalné dělo. Na náměstí se nacházelo také židovské velitelství, které Němci tento den dobyli, a proto se od 23. dubna velitelství přesunulo na ulici Mila č. 18. Čtvrtý den bojů Němci zajali několik tisíc Židů a dalších několik set židovských povstalců a árijců zabili nebo popravili.¹²⁵

Příští den, 23. dubna, rozdělil Stroop území ghetta na 24 úseků, přičemž na každý úsek nasadil zvláštní útočnou jednotku. Záměrně Stroop podal hlášení o tom, že akce tento den bude ukončena ve čtyři hodiny odpoledne. Snažili se tímto způsobem vytlákat Židy ze svých úkrytů, tudíž v uvedenou hodinu skutečně stáhl útočné jednotky. Za dvě hodiny se vrátily zpět a zaútočili s co největší silou. Někteří Židé hlášení uvěřili,

¹²² MOCZARSKI, s. 174.

¹²³ Haluzzenbewegung bylo masové hnutí části židovské mládeže po první světové válce, především v Polsku, jeho cílem bylo naučit své členy zemědělským znalostem a pracem.

¹²⁴ MOCZARSKI, s. 174.

¹²⁵ Tamtéž, s. 177–179.

ale ne všichni. Silný povstalecký židovský oddíl se vrátil zpět do dřívějších bunkrů a opět začaly boje. Stroop nasadil do akce tank a pancéřové vozy. Německé jednotky se přesunuly také za zdi ghetta do árijských domů, kde mělo židovské povstalecké velitelství skladiště střeliva a záložní bojovníky, z nichž většina však utekla. V pátek byly přímé akce přerušeny celkem brzy. Stroop vydal rozkaz k odvozu mrtvých těl, což mělo znamenat, že akce skončila. Chtěl v Židech upevnit přesvědčení, že se již další boje v ghettu nechystají, a proto nařídil zahájení útoku až na desátou hodinu dopolední příštího dne, přitom kladl důraz na maximální utajení této akce.¹²⁶

V sobotu, 24. dubna, měli Židé Šábés a polské rodiny se připravovali na velikonoční svátek. Po více než deseti hodinách zahájili Němci prudký útok na Židy ze všech stran ghetta najednou. Židé byli zaskočeni a nekladli tak velký odpor jako v předchozích dnech. Tento den německé jednotky dobyli 26 bunkrů a objevili mnoho potravin, cenností a peněz. V podvečerních hodinách zaútočily na blok domů v severovýchodní části ghetta, kde se nacházely také zbrojařské dílny wehrmachtu. Stroopova bojová skupina obklíčila blok, zatarasila ústupové cesty a objevila zde velké množství Židů. Převážná část z nich kladla odhodlaný odpor, kvůli kterému boj trval nepřetržitě osm hodin. Židovští povstalci se zuřivě bránili, až nakonec Stroop rozkázal úkryt zapálit.¹²⁷ Boj o tento blok trval dlouho, jelikož Židé bojovali do posledního granátu a náboje. V sobotu se akce tedy protáhla až do druhé hodiny ranní příštího dne.¹²⁸

Boží hod velikonoční, 25. dubna, Němci přivítali bojem. Akce byla zahájena v jednu hodinu odpoledne. Stroop se rozhodl pro systematické zakládání požárů, jelikož tímto způsobem donutil Židy opustit úkryty. Sedm útočných oddílů, každý v počtu sedmdesáti mužů, začalo prohledávat ghetto. Židé utíkali před ohněm a kouřem, ale někteří se vraceli zpět do starých bunkrů, kde docházelo ke vzájemné střelbě mezi Němci a Židy. V neděli německé jednotky objevili a zlikvidovali další množství bunkrů, získali pistole, střelivo, lahve s benzinem, peníze a klenoty. Zajaly celkem 1700 Židů a 300 jich zastřelily.¹²⁹ Okolo desáté hodiny večerní nechal Stroop stáhnout většinu oddílů a nechal v ghettu jen pár desítek Němců, kteří měli za úkol hlídat obklíčené Židy.

¹²⁶ MOCZARSKI, s. 179–180.

¹²⁷ Tamtéž, s. 180.

¹²⁸ Tamtéž, s. 181.

¹²⁹ Tamtéž, s. 182.

Na Velikonoční pondělí, 26. dubna, začala akce v deset hodin a čtyřicet pět minut dopoledne. Po předchozím dni se SS-manni lépe vyznali v topografii terénu, z toho důvodu se cítili jistější a jednali rychleji. Celková akce však probíhala pomaleji. Veškeré oddíly narazily na odpor, který nebylo možné překonat bez ženistů, plamenometčků, a dokonce ani dělostřelectva. Tento den žádní Židé nevycházeli z bunkrů dobrovolně, proto musely německé jednotky dobývat opevnění a úkryty krok za krokem. Postupně začaly vyhazovat do vzduchu vchody do sklepů a chodem. Němců začalo být jasné, že na řadu přišel boj s nejmohutnějšími povstanci, s členy Židovské bojové organizace.¹³⁰ Oheň se šířil stále více a nad ghettem se tvořila oblaka dýmu. Němci toho dne zastřelili 1700 Židů, z toho 400 přímo v bojích a obsadili celkem třináct bunkrů.¹³¹

V úterý, 27. dubna, od deváté hodiny ranní do třetí hodiny odpolední bylo chyceno německými bojovými oddíly kolem 800 Židů a více než 100 jich bylo zastřeleno, jelikož kladli ozbrojený odpor. Po čtvrté hodině odpolední oddíly zaútočily na opevněné domy v Nízké ulici. K tomuto útoku Stroop vybral 400 SS-mannů a všechny příslušníky wehrmachtu, kteří mu byli přiděleni. Boj o Nízkou ulici probíhal stejným postupem jako v předchozích dnech. Během večerních hodin se venku za zdmi ghetta, na severovýchodní straně, začali shromažďovat Židé a árijci. Stroop tam poslal rychlé útočné jednotky, které vedl nadporučík policie Diehl. Na árijské straně bylo zabito celkem 75 % Židů a Poláků, kteří se zde shromáždili. Dohromady toho dne Němci zajali téměř 3000 Židů a pár desítek árijců, přibližně tisíc jich pak bylo zastřeleno při boji.¹³²

Ve středu, 28. dubna, německé jednotky dobyli po několikadenním boji jeden z největších a nejlépe vybavených židovských bunkrů. V období, od 28. dubna do 1. května, Němci zničili více než sto bunkrů a zajali přes 6000 Židů. V bojích zastřelili okolo 700 židovských povstalců, mezi nimiž se nacházeli také lidé ze štábu Židovské bojové organizace. Celkový počet Židů zajatých od 19. dubna se zvýšil na necelých 40 tisíc.¹³³

Do 1. května měly boje v ghettu velmi podobný charakter a intenzitu. To znamená vytrvalé pracné a podrobné prohledávání již dobytého území a pronikání do

¹³⁰ MOCZARSKI, s. 187.

¹³¹ Tamtéž, s. 189.

¹³² Tamtéž, s. 189–191.

¹³³ Tamtéž, s. 192.

nových bloků. Docházelo ke vzájemné střelbě mezi Židy a Němci. Boje s židovskými posádkami byli stále těžší a delší, do toho Němci objevovali další podzemní úkryty.¹³⁴ V sobotu, 1. května, v deset hodin večer poslal Stroop do ghetta nové partyzánské jednotky, kterým přikázal, aby se pohybovaly po ghettu vedlejšími ulicemi a v různých intervalech. Úkolem těchto jednotek bylo zjistit pohyby oddílů a hlídek židovských povstalců, odhalit bunkry a zničit židovské odpůrce. Stroop partyzánské jednotky vybavil samopaly s velkým množstvím střeliva, granáty, nože, raketovými pistolemi a botami s gumovými podrážkami. Na své uniformě nesměly mít tyto jednotky nic lesklého a pod nimi měly košile z ocelového pletiva, které neprostřelila ani kulka z pistole, ani dýka. Takto začala německá noční partyzánská akce v ghettu.¹³⁵

V neděli, 2. května, zajali Němci okolo 2000 Židů a zastřelili jich kolem 500. Mimo to objevili, dobyli a zničili 27 bunkrů, získali spoustu zbraní a střeliva, podzemní sklady potravin, množství zahraničních měn, zlata a cenností.¹³⁶ Následující den, 3. května, zahájily německé jednotky akci v devět hodin ráno. Odhodlaně začaly prohledávat severovýchodní část ghetta, kterou ještě nekontrolovaly. Zde se nacházela základna Židovské bojové organizace a její povstalecký štáb.¹³⁷ Šlo o velmi dlouhý boj, jelikož židovští povstalci měli k dispozici stále lepší bojovníky a opět se k nim přidali árijci. Akce tento den trvala dlouhých dvanáct hodin.¹³⁸

V úterý, 5. května, boje stále pokračovaly, přestože Židů bylo méně, jejich odpor se stále stupňoval a stával se nebezpečnějším. Německé jednotky tušily, že brzy přijde střet s vybranými povstaleckými skupinami, že se setkají s bunkry štábu. Při prohledávání Němci, napohled pacifikovaného území, docházelo ke střetům s židovskými povstalci. Němci ničili stále neobjevené bunkry. Navíc v tzv. malém ghettu byly německé továrny, které zaměstnávaly jistý počet Židů. Většina těchto Židů nekladla žádný odpor, ani se žádným způsobem nebránila, spíše utíkala a schovávala se. Němci jich ten den našli kolem 3000.¹³⁹

Příští den, 6. května, se akce podobala té předchozí, až na to, že Němci se dozvěděli o přítomnosti židovských bojovníků, kteří se do ghetta dostali z árijské strany. Stroopa tato situace velmi znepokojila, jelikož se obával příchodu nových

¹³⁴ MOCZARSKI, s. 191.

¹³⁵ Tamtéž, s. 195.

¹³⁶ Tamtéž, s. 197.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž, s. 198.

¹³⁹ Tamtéž, s. 202.

židovských skupin. Okamžitě dostal rozkaz z berlínské centrály, aby zesílil obrannou zeď kolem bojiště v ghettu a posunul ji ještě hlouběji do árijské části Varšavy. I přes tento obranný krok se ale židovští bojovníci i Poláci stále dostávali do ghetta podzemními chodbami a kanály. Ten den německé jednotky objevili konkrétní stopu, jež vedla k bunkrům povstaleckého velitelství.¹⁴⁰

Ve čtvrtek, 7. května, probíhaly boje jako předchozí dny. Němci zničili kolem 50 bunkrů, zajali více než tisíc Židů a zastřelili jich téměř 300. Akce trvala přibližně jedenáct hodin. Ve čtvrtek německé jednotky konečně objevily bunkr židovského povstaleckého vedení.

V pátek, 8. května, se německé jednotky dostali do bunkru v domě č. 18 v ulici Milé, kde se nacházelo hlavní sídlo štábu ŽBO. Boj o bunkr byl těžký a trval poměrně dlouho, jelikož židovští povstalci se urputně bránili a Němci se cítili nejistí. Nakonec se Němcům podařilo dostat dovnitř bunkru, zajali v něm kolem 50 ozbrojených židovských povstalců a našli zde také několik bojovníků, kteří spáchali sebevraždu. Mezi nimi byl i vůdce povstání Mordechaj Anielewicz.¹⁴¹

Během následujících dnů, od 9. května do 12. května, byl odpor Židů stále silný. Židovští bojovníci se stahovali během noci do výhodnějších pozic v těžko přístupných zříceninách. Proti těmto typům úkrytu a útoku nemohli Němci používat vypalovací metody, jelikož předchozí požáry tam spálily vše, co se spálit dalo. Nové povstalecké úkryty se proto dobývaly složitějším způsobem. Z toho důvodu Stroop nařídil, aby se používaly klasické bojové metody, jako krátké přibližovací pochody, první výměna palby, nasazení moždířů a protiletadlových děl, obklíčení plamenomety a na závěr útok. Pro Němce to nebyla snadná záležitost, jelikož při takových útocích, jim většina židovských povstalců utekla různými podzemními chodbami.¹⁴² Současně s těmito útoky nechával Stroop prohledávat celé území dřívějšího velkého ghetta. Německé jednotky postupovaly metr po metru a pátraly po ukrytých bunkrech, každý den objevily několik desítek bunkrů. Během vyhledávání nových úkrytů se Židé schovávali jak ve zříceninách, tak ve zbytcích domů, které do té doby neměly zničené střechy. Jelikož pro Němce bylo složité zapalovat zříceniny, rozhodli se k odstřelování těchto zřícenin. Stroopova jednotka dostala přidělené nové ženisty z wehrmachtu a celkem velké

¹⁴⁰ MOCZARSKI, s. 203.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 207.

¹⁴² Tamtéž, s. 208–209.

množství výbušného materiálu. Do večera 12. května se počet zajatých Židů, od začátku povstání, zvýšil na 54 500.¹⁴³

Ve středu, 13. května, probíhal nadále urputný odpor povstaleckých bojových skupin. Kromě toho se všichni zajatí Židé měli posílat výhradně do tábora Treblinka II. Během 13. května německé oddíly dobyli a zničili 33 bunkrů.¹⁴⁴ V posledních dvou dnech povstání, tedy 14. a 15. května, Němci zajali velké množství židovských povstalců a árijců, a to především díky dobré práci nočních partyzánů. Během dne proběhlo ještě také několik těžších útoků. Němci zničili okolo 30 bunkrů a v posledních dnech nařídil Stroop kanálovou operaci, při které rozkázal hodit přibližně do 200 vstupů do kanálů petardy a dýmovnice. V důsledku toho se Židé shromažďovali v centru ghetta, kde je Němci dokázali již snadno chytit. Povstání se chýlilo ke konci, během večera se v ghettu objevovali povstalci ojedinele a v průběhu dne Němci zajali kolem sto Židů a přibližně stejně jich zabil v bojích.¹⁴⁵

V takovém případě se Stroop rozhodl ukončit akci 16. května 1943 ve 20:15. Oficiálním ukončením povstání ve varšavském ghettu bylo zničení Velké synagogy v ulici Tlomacké. Přípravy na tuto akci si vyžádaly celkem deset dní, jelikož bylo nutné ji vyprázdnit a vyvrtat jak v základech, tak ve zdech několik set otvorů pro výbušný materiál. Synagoga patřila mezi důkladně postavené budovy, a proto, měla-li být vyhozena do vzduchu najednou, bylo zapotřebí vykonat pracné elektroinstalační operace. Ve 20:15 došlo k připravovanému výbuchu synagogy, který ukončil povstání ve varšavském ghettu a život v něm, jelikož tak si to přáli Adolf Hitler a Heinrich Himmler.¹⁴⁶ Během povstání ve varšavském ghettu zahynulo 15 000 Židů a dalších 56 065 jich Němci chytili a poslali do vyhlazovacích táborů.

Přestože bylo židovské povstání potlačeno, stala se tato událost polských válečných dějin úspěchem. S takovou obranou a odporem, jaký kladli Židé, Němci rozhodně nepočítali. Původní plán, kdy německé jednotky měly ghetto zničit do tří dnů, se protáhl a vznikly boje, ve kterých se Židé dokázali bránit celých 28 dní. Židé věděli od začátku, že vzpoura, k níž se odhodlali, neměla sebemenší šanci na úspěch, ale postavili se Němcům na odpor z jednoho hlavního důvodu, aby získali zpět právo na

¹⁴³ MOCZARSKI, s. 209.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 210.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 210–211.

důstojnou smrt.¹⁴⁷ Povstání ve varšavském ghettu se stalo symbolem národní hrdosti a odvahy postavit se nesrovnatelně silnějším protivníkovi, i přes minimální šanci na úspěch.¹⁴⁸ Toto povstání se stalo nejrozsáhlejší samostatnou známkou odporu před vypuknutím hlavního varšavského povstání, ke kterému došlo o 15 měsíců později.¹⁴⁹

¹⁴⁷ <http://www.totalmag.cz/valka/89-valecne-udalosti/2280-polsko-05-povstani-ve-varavskemghettu.html>, [cit. 2015-04-15].

¹⁴⁸ <http://www.sekuritaci.cz/povstani-ve-varsavskem-ghettu/>, [cit. 2015-04-15].

¹⁴⁹ DAVIES, *Polsko*, s. 86.

7 Závěr

Hlavní cílem v práci bylo povstání ve varšavském ghettu, které vypuklo 19. dubna 1943. K povstání vedly deportace tisíců Židů denně do vyhlazovacího tábora v Treblince. Velká akce začala 22. července 1942 a trvala do 21. září 1942. Během těchto dvou měsíců bylo z ghetta deportováno každý den pět tisíc Židů. Akce neustávaly ani poté, a když 18. ledna 1943 napochodovali do ghetta Němci, aby deportovali zbylé Židy, tak došlo k prvnímu židovskému odporu proti Němcům. Ti se nakonec z ghetta stáhli. Od toho okamžiku Židé věděli, že se Němci vrátí do ghetta zpět, aby jej srovnali se zemí, a tak se začali připravovat na ozbrojený odpor. Začali si budovat podzemní úkryty, které měly propojené vchody různými kanalizačními systémy. Opatřili si nějaké zbraně, z nichž některé dokonce i sami vyráběli. Oproti tomu, s jakým vybavením bojovali Němci, bylo množství židovských zbraní a vybavení zanedbatelné, ale i přesto se Židé rozhodli Němcům postavit. O tři měsíce později, 19. dubna 1943, napochodovaly do ghetta vojenské jednotky SS v čele s Jürgenem Stroopem a na jejich odpor se postavili židovští povstalci z Židovské bojové organizace v čele s Mordechajem Anielewiczem a Židovského bojového svazu, v jehož čele stanul David Apfelbaum. Rozhořel se boj, který německé jednotky nečekaly, Židé kladli celých 28 dní velice intenzivní odpor, ve kterém zahynulo i několik stovek německých vojáků. Nakonec, 16. května 1943, Němci dosáhli svého cíle a varšavské ghetto srovnali se zemí, povstání v ghettu bylo ukončeno vyhozením Velké synagogy do vzduchu.

Dále se práce z velké části zabývala životem lidí ve varšavském ghettu a životními podmínkami, které v něm panovaly. Židé byli určitým způsobem od zbylé společnosti oddělováni již od starověku. V roce 1215 byla vydána první protižidovská opatření na IV. lateránském koncilu. Důležitou roli u vzniku ghetta pak sehrálo vyhnání Židů z Pyrenejského poloostrova koncem 15. století, což vedlo k jejich migraci. Židé se začali usazovat v italských městech. A právě v Benátkách v roce 1516 vzniklo první oficiální město pro Židy, které od té doby známe jako ghetto takové. Během druhé světové války však sloužilo spíše jako přestupná stanice na cestě do koncentračních táborů, kde byla většina Židů poslána do plynu, nebo zemřeli na vyčerpání při těžkých pracích, které zde museli vykonávat. Život v ghettu představoval pro Židy určitá pravidla, kterými se museli řídit. V případě, kdy tato pravidla porušili, byli potrestáni. V nejhorším případě i trestem smrti. Životní podmínky v ghettu byly neúnosné, na malém prostoru se těsnalo deseti tisíce Židů, hygienické podmínky byly neúnosné,

z toho důvodu také velké množství Židů trpělo nemocemi, na které dříve nebo později zemřeli. Další příčinu, která vedla k velké úmrtnosti v ghettu, představoval hladomor, ne všichni Židé měli dostatek peněz, aby si mohli opatřit alespoň základní potraviny, jakými byly chléb a brambory. Ceny za jídlo se pohybovaly v nadsazených částkách, což vedlo také k tomu, že Židé začali prodávat své věci. V důsledku toho zde docházelo k zločinům, jejichž pachateli nebyli pouze Němci, ale také Poláci a samotní Židé.

V neposlední řadě práce obsahuje kapitolu, která se zaměřuje na události před druhou světovou válkou, dále pak příčinami, které v ní vedly, a nakonec samotným útokem na polský vysílač 1. září 1939, který napadli Němci. V jedné z kapitol je krátce vysvětlen pojem antisemitismus a vývoj moderního antisemitismu během 19. a 20. století, nechybí pak také samotný Hitlerův antisemitismus, který sehrál důležitou roli u vyvraždění šesti milionů Židů za druhé světové války.

Práce se snažila poukázat především na to, s jakým odhodláním se Židé postavili německým jednotkám, přestože od samého začátku věděli, že jejich šance na úspěch je mizivá. Přesto dokázali klást dlouhý odpor, Židé totiž raději volili důstojnou smrt v boji, než aby do rukou Němců padli dobrovolně a nechali se odvézt do vyhlazovacích táborů, kde je nakonec také čekala smrt.

8 Bibliografie

- AILSBY, Christopher, *Třetí říše - den po dni*, Praha 2005.
- BIRENBAUMOVÁ, Halina, *Naděje umírá poslední*, Brno 2010.
- BORCHSENIUS, Poul, *Behind the wall: the story of the ghetto*, New York 1965.
- BROWNING, Christopher, *Obyčejní muži: 101. záložní policejní prapor a „konečné řešení“ v Polsku*, Praha 2002.
- DAVIES, Norman, *Evropa: dějiny jednoho kontinentu*, Praha 2005.
- DAVIES, Norman, *Polsko: dějiny národa ve středu Evropy*, Praha 2003.
- EDELMAN, Marek, *A byla láska v ghettu*, Praha 2010.
- FRUNC, Ondřej, *Židovské ghetto, na podkladech plánů z let 1727*, Brno 2007, Bakalářská práce, Masarykova univerzita v Brně, Fakulta filozofická.
- GILBERT, Martin, *Druhá světová válka: úplná historie*, Praha 2006.
- GROSS, Jan Tomasz, *Zlatá žeh: co se odehrálo na pomezí holocaustu*, Praha 2013.
- JOHNSON, Paul, *Dějiny židovského národa*, Praha 1995.
- KRYL, Miroslav, *Rasismus, antisemitismus, holocaust*, Ústí nad Labem 2011.
- LASKIEROVÁ, Rut, *Deník: leden – duben 1943*, Praha 2009.
- LEWIN, Abraham, *Pohár slz. Deník varšavského ghetta*, Praha 2008.
- MIESZKOWSKA, Anna, *Děti Ireny Sendlerové*, Líbeznice 2010.
- MOCZARSKI, Kazimierz, *Rozhovory s katem*, Brno 2007.
- NAROČNICKAJA, Natalia Alexejevna, *Partitura druhé světové války: kdo a kdy začal válku?*, Praha 2010.
- PAVLÁT, Leo, *Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva*, In: *Židé: dějiny a kultura*, Praha 2001, s. 95–101.
- REES, Laurence, *Nacisté: dějiny varují*, Praha 2008.
- ROSENBLUM, Senek, *Přežil jsem varšavské ghetto*, Praha 2011.
- STRÁNSKÝ, Martin, *Současná konkretizace fotografií z varšavského ghetta*. In: *Sociologický časopis*, 2004, 1, s. 121.
- TERNON, Yves, *Genocidy XX. století: Zločinný stát*, Praha 1997.
- VYKOUKAL, Jiří, *Šoa v Polsku: historické souvislosti*. In: POJAR, Miloš (ed.), *Stín šoa nad Evropou*, Praha 2001, s. 95.
- WILLIAMSON, David, *Zrazené Polsko: nacistická a sovětská invaze v roce 1939*, Brno 2010.
- WISTRICH, Robert Solomon, *Hitler a holocaust*, Praha 2008.

Internetové zdroje

http://www2.holocaust.cz/cz/history/antisemitism/history/modern_antisemitism, [cit. 2015-04-10].

<http://www2.holocaust.cz/cz/history/camps/varsava>, [cit. 2015-02-19].

<http://www2.holocaust.cz/cz/history/camps/censtochova>, [cit. 2015-02-15].

<http://www.sekuritaci.cz/povstani-ve-varsavskem-ghettu/>, [cit. 2015-04-15].

<http://www.totalmag.cz/valka/89-valecne-udalosti/2280-polsko-05-povstani-ve-varavskem-ghettu.html>, [cit. 2015-05-16].

9 Resumé

The bachelor thesis is divided into five main chapters, the first of which deals with the beginning of World War II, when the Germans invaded a Polish transmitter on 1st September 1939. In this chapter the author also briefly outlines the key events and causes that were heading to the emergence of hitherto largest and worst war clash in history. The second chapter deals with a modern antisemitism and its beginnings. However, Hitler's antisemitism and antisemitic dualism played an important role during the Second World War and became the driving force for the extermination of six million Jews. In the next chapter, the author describes the ghetto formation and its ancient roots that date back to ancient times. Since that time, the Jews were isolated from the rest of society. Furthermore, the reader learns when and how the Warsaw Ghetto was created. In the fourth chapter, the author deals with the life of the Jewish population of Warsaw and with the conditions that were there. But the main objective of the work is the last chapter, which deals with the uprising in the Warsaw Ghetto. In the beginning, the author briefly explains the cause of the Jewish resistance uprising, then presents the main actors of this uprising and last but not least, the uprising itself is described day after day in this chapter.